

Danskernes Historie Online

Danske Slægtsforskeres Bibliotek

Dette værk er downloadet fra Danskernes Historie Online

Danskernes Historie Online er Danmarks største digitaliserings-projekt af litteratur inden for emner som personalhistorie, lokalhistorie og slægtsforskning. Biblioteket hører under den almennyttige forening Danske Slægtsforskere. Vi bevarer vores fælles kulturarv, digitaliserer den og stiller den til rådighed for alle interesserede.

Støt vores arbejde – Bliv sponsor

Som sponsor i biblioteket opnår du en række fordele. Læs mere om fordele og sponsorat her: <https://slaegtsbibliotek.dk/sponsorat>

Ophavsret

Biblioteket indeholder værker både med og uden ophavsret. For værker, som er omfattet af ophavsret, må PDF-filen kun benyttes til personligt brug.

Links

Slægtsforskeres Bibliotek: <https://slaegtsbibliotek.dk>

Danske Slægtsforskere: <https://slaegt.dk>

SIDEN SAXO

NR. 2

9. ÅRG. 1992

Udgiver: Rigsarkivet
Ansvarshavende redaktører:
Bent Blüdnikow og Steen
Ousager.
Øvrige redaktion: Poul Ol-
sen og Henrik Stevnsborg.

Redaktionspanel: Anders
Bøgh (Aarhus Universitet),
Søren Eigaard (Odense Uni-
versitet), Erik Gøbel (Rigs-
arkivet), Lotte Hedeager
(Københavns Universitet)
og Carsten Porskrøg Ras-
mussen (Institut for grænse-
regionsforskning).

Lay-out: Kristin Wiborg
Tryk: Nofo-Print,
Helsingør.

ISSN: 01 09 6028

Abonnement: Tegnes ved
henvendelse til Rigsarkivet,
Rigsdagsgården 9, 1218
Kbh. K.
Telf.: 33 92 33 10
Giro nr.: 6 40 13 68
Abonnementet er løbende
indtil opsigelsen.

Pris: Årgang 1992 kr. 125,-
Løssalg pr. nr. kr. 40,-

Distribution:
Avispostkontorer

Flytning meddeles postkon-
toret.

Copyright Siden Saxo 1992

I ndhold

7 politikere om Danmarks historie.....	2
Ånden fra 1864.....	3
<i>af Ritt Bjerregaard</i>	
Nationalitet - åbenhed.....	6
<i>af H. P. Clausen</i>	
Skoledreng på Landsarkivet.....	10
<i>af Knud Enggaard</i>	
Da Danmark rankede ryggen.....	14
<i>af Viggo Fischer</i>	
At blive dansk.....	18
<i>af Pernille Frahm</i>	
Langeland.....	21
<i>af Niels Helveg Petersen</i>	
Reformationens dynamik.....	24
<i>af Flemming Kofod-Svendsen</i>	
Strejflys over en mørk planet	
Bogen om Schlüter.....	29
<i>af Niels Thomsen</i>	
Tæt på: Papirnussernes fremmedlegion?.....	37
<i>af John Christensen</i>	
I dialog med Natalie Zahle	
Interview med Birgitte Possing.....	42
<i>ved Klaus Rothstein</i>	

Forsiden viser en valgplakat fra afstemningen om Sønderjylland i 1920. Bagsiden viser EM-holdets modtagelse på Københavns Rådhus 1992 efter sejren over Tyskland nogle uger efter nej-et til EF-unionen. I begge tilfælde blev de nationale strenge strakt til det yderste.

Der er ingen tvivl om, at den nationale identitet, ligesom ved århundredets begyndelse, stadig spiller en stor rolle, ikke mindst når det gælder forholdet til det sydlige udland.

Flere af politikerbidragene berører Sønderjylland og dermed bevidstheden om at være dansk på baggrund af grænsespørgsmålet. Det synes samtidig at have skærpet den historiske bevidsthed. Valgplakat fra tiden op til afstemningen i 1920 (Foto: Rigsarkivet)

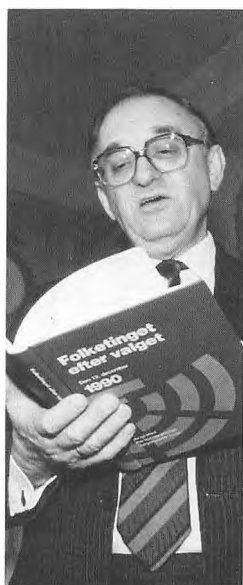
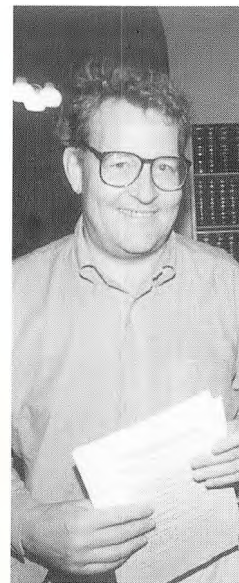
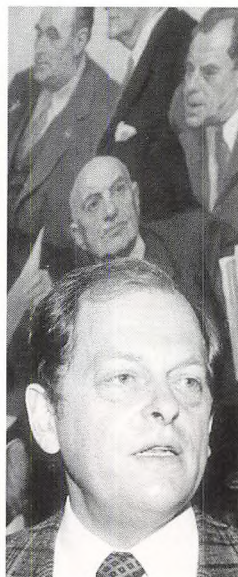
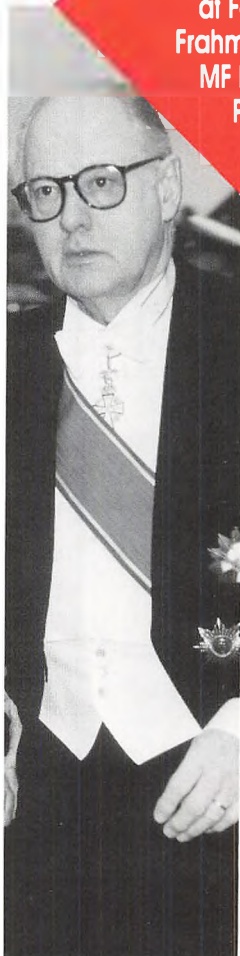
Europa oplever i disse år omvæltninger, der vil få stor betydning også for Danmarks udvikling. Historien er en afgørende faktor i mange landes kamp for national identitet. Landene i Østeuropa tilkæmper sig den frihed og det demokrati, som var dem frataget i mange år; og de søger tilbage til de demokratiske rødder, der fandtes i mellemkrigstiden. Minoriteter kæmper for national selvstændighed, og de bruger ligeledes historien for at argumentere for deres nationale selvbestemmelsesret.

I Danmark foregår der også en kamp, hvor historien spiller en vis rolle. Dens betydning er betydelig mindre end i Østeuropa eller f.eks. i Tyskland, men der slås i stadig højere grad på de nationale strenge. Op til EF-afstemningen i juni måned synes en af faktorerne bag flertallet for et nej at have været frygten for national udviskning i det store EF.

Siden Saxo har bedt en række politikere fortælle om deres historiske bevidsthed. Hvorfor føler de sig som danske?

7 POLITIKERE OM DANMARKS HISTORIE

Siden Saxo har bedt en række politikere fortælle om deres historiske bevidsthed. Hvorfor føler de sig som danske? Vi har fået bidrag fra Folketingets formand H.P. Clausen, medlem af Folketingets kulturudvalg Pernille Frahm, forsvarsminister Knud Enggaard, MF Ritt Bjerregaard, MF Niels Helveg Petersen, MF Viggo Fischer og MF og gruppeformand Flemming Kotod-Svendsen.

Anden fra 1864

Da jeg kom i mellemskolen, fik jeg en historielærer, der hed Kretzschmer. En ældre herre, der vistnok kun beskæftigede sig - og derfor også os - med Sønderjylland. Det var i al fald, hvad jeg fik ud af hans undervisning. Slesvig og Holsten blev delt på kryds og tværs i en uendelighed før, efter og under denne eller hin krig.

SKOLELÆRER KRETZSCHMER OG FRK. PETERSEN

Historie havde ellers været mit bedste fag, først og fremmest på grund af frk. Petersen på Enghave Plads Skole, og den interesse formåede selv ikke Kretzschmers indædte og ihærdige anstrengelser at ødelægge. Også frk. Petersen fortalte mest om det med tyskerne - fra Skræp til vore dage, eller rettere sagt til hendes dage, for alle os i klassen var jo født under Krigen og kunne ikke selv huske tyskerne.

Tyskere og krige var noget meget fjernt for hele min generation. Jeg følte ingen som helst modvilje mod tyskere og gør det stadig ikke. Krige var noget meget abstrakt, som det hørte sig til, at vi skrev i poesibøgerne, at vi hadede mest sammen med sladder (med et eller to d'er).

Der var godt nok den kolde krig, men den var også meget abstrakt, fordi konsekvenserne af, at den blev varm og atomar i egentligste forstand var utænkelig. Vi forestillede os, at den kunne komme ved et uheld, eller fordi en eller anden general blev vanvittig, men det var klart, at den ikke kunne bruges til noget. Der var ingen, der kunne finde på at føre krig for at opnå et eller andet mål - den kunne ikke have nogen politisk funktion.

INDHOLDSLØSE KULISSER

Hele min generation og, tror jeg, alle dem, der er yngre end mig, vi tilslutter os umiddelbart og ureflekteret, hvad politikerne og forfatteren til formentlig den mest udbredte historiebog i skolen, P. Munch, skrev før første Verdenskrig om, at krig mellem Europas civiliserede nationer ikke længere kan forekomme.

Det var med den bevidsthed, jeg oplevede det, som har været den største historiske begivenhed i min tid som voksen og politisk bevidst, nemlig DDR's ophævelse som stat, Tysklands genforening og Sovjetunionens opløsning. Uden krig, uden tab af menneskeliv, tilsyneladende af sig selv faldt Østblokkens rigeste og mest vel fungerende stat sammen. Det gik hurtigere, end nogen havde forestillet sig, fordi fejlurderingen af Sovjetunionen havde været så total.

Hele den udenrigs- og sikkerhedspolitiske omverdensforståelse, som indtil 1989 havde baseret sig på begreber som den kolde krig, supermagterne, blokpolitikken, verdenskommunismen og Den frie Verden, viste sig på en forunderlig måde at være indholdsløse kulisser. Den disciplin, der havde delt verden op i os og dem, lettede, og vi kunne på en helt anden måde end før være os selv, være danskere, dyrke dansk identitet og selvstændighed.

KRIGSINSTRUMENTET GENFØDES

Krigen blev næsten med det samme genfødt som politisk instrument: Krigen mod Saddam Hussein var en retfærdig krig. Eller var den?

Ritt Bjerregaard (f. 1941).

Ritt Bjerregaard blev lærer i 1964 og tog studier i historie på Odense Universitet fra 1968. Fra 1964 til 1970 var Ritt Bjerregaard folkeskolelærer og fra 1971 medlem af Folketinget. I 1970'erne beklædte Ritt Bjerregaard posterne som undervisnings- og socialminister. I 1979 fik hun tildelt Dansk Kvindesamfunds Tildelingspris. Blandt Ritt Bjerregaards bøger er: "Fyn med omliggende øer": Serien Danmark bd. 10 (sammen med Søren Mørch 1989), "Verden er så stor, så stor" (sammen med Sven Burmester, 1990) (POLfoto)

Alene den omstændighed, at diskussionen kan blive taget alvorlig, er en omvæltning i forhold til den foregående periode - tiden efter 1945. Jeg tror ikke, det er noget tilfælde, at den "nødvendige" og "nyttige" krig blev genfødt i Den tredje Verden, og først derefter rykkede ind på vores egen verdensdel.

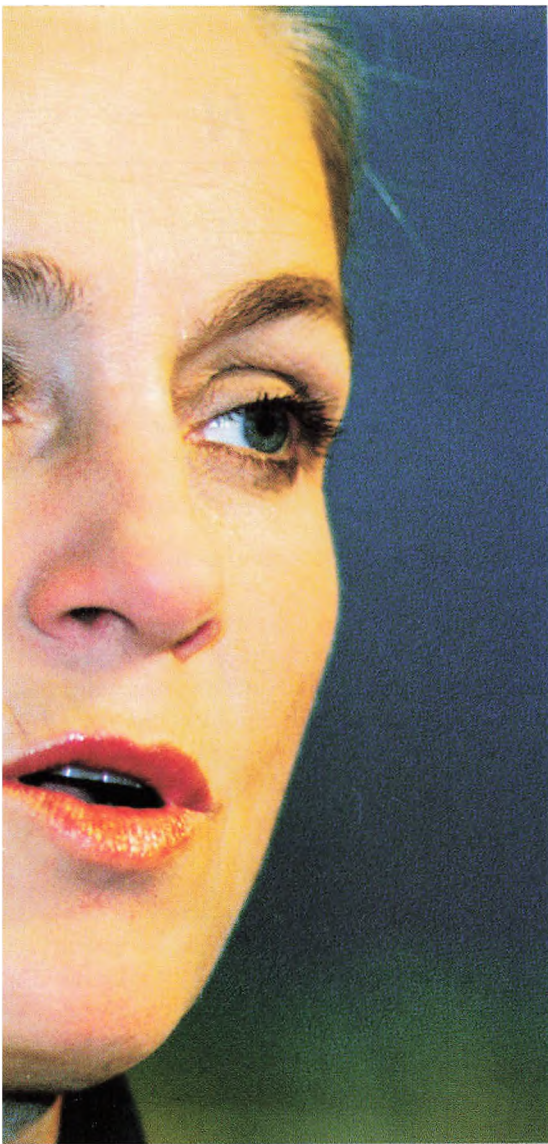
Det er nødvendigt for min generation af politikere at vænne os til, at krigen er en videreførelse af politikken med andre midler. For europæiske politikere ser det ud til, at Balkan er det sted, hvor man over sig. Ikke fordi historien gentager sig, men fordi Balkan har den uopløselige blanding af religioner, sprog og folkeslag, der gør det umuligt at oprette nationalstater uden at undertrykke nationaliteter. Fra Balkan - de europæiske rester af Osmanernes sammenbrudte imperium - vil der være oplagte

muligheder for at fortsætte til de tilsvarende rester af det sovjetiske imperium.

For europæiske politikere gælder det fremfor alt om at få etableret strukturer, så det bliver muligt at dæmpe og måske ligefrem undgå rivaliseringen mellem deres stater. Takket være EF og drivet mod Unionen er det næsten lykkedes - de europæiske stater har været praktisk talt handlingslammede på Balkan, og det er en kæmpe fordel, frem for at de aktivt og militært støtter hver sin part.

1864 OG NATIONALSTATENS LOGIK

Danske politikere kan måske også have noget ud af et repetere deres Danmarkshistorie: Hvordan var det nu den var, denne nationalstatens

logik? 1864 føles på en mærkelig måde nærværende igen, ikke som frk. Petersen og Kretzschmer fortalte om det af de gode grunde, at jeg dels intet kan huske af, hvad Kretzschmer sagde, og dels endnu ikke rigtig kan gøre Skræp, Den tapre Landsoldat og Dybbøl Mølle operationelle.

Hvis vi bevæger os baglæns fra folkeafstemningen den 2. juni 1992 skal vi helt tilbage til 1863-64, før vi ramler ind i en tilsvarende selvstændig dansk indsats i den europæiske udenrigspolitik. Katastrofen dengang var forårsaget af en række overvurderinger af Danmarks betydning og af dansk politisk og militær formåen kombineret med en lige så konsekvent uvidenhed om forholdene i Europa og en politisk uformåenhed, der ikke alene i bakspejlet, men også i samtiden, forekom at være intet

mindre end formidabel.

Der kan endnu ikke i dag gives nogen fornuftig forklaring på, hvorfor regeringen og folkeafstemningen i 1863 styrede ret imod krigen, og det kan kun beskrives som uduelighed grænsende til det forbryderiske, at den danske regering ikke og endda med taknemmelighed efter nederlagene ved Danevirke og Dybbøl accepterede det britiske mæglingstilbud, der ville have givet Danmark en grænse lidt sydligere end den, vi fik i 1920.

Straffen for overmodet forud for den ydmygende fredsslutning i Wien blev lige så selvekserveret, som nederlaget var selvforskyldt. Danmark forsvandt praktisk talt fra den europæiske politiske scene. Danske politikere opgav at føre aktiv udenrigspolitik, men nøjedes med endda med forsigtighed at reagere på det, de ikke kunne undgå at reagere på. For den danske offentlighed blev udenrigspolitik farlig og skræmmende. Det blev et dogme, at Danmark stod sig ved at være usynlig.

FRA 1864 TIL NATO OG EF

Således kastede nederlaget i 1864 tydelige skygger helt til vore dage. Danmark kom med i Atlantpagten - mon den ville have kunnet overleve en folkeafstemning? Danskerne var med på EF så længe det drejede sig om økonomi og gav kontante fordele. Folkeafstemningerne i 1972 og 1986 faldt ud til ja, fordi det lykkedes at narre de fleste til at tro, at det bare handlede om penge.

Nej! den 2. juni kan ses som mobilisering af den modvilje mod at deltage i det politiske samarbejde i Europa, som stadig er til stede. Lektien fra 1864 sidder dybt i den danske befolkning. Det er klart, at vi politikere har gjort for lidt for at tydeliggøre, hvad der er danske interesser i en nystrukturering af vores verdensdel.

Ironisk nok kan den lektie, som danskerne fik så grundigt banket ind i hovederne ved Danevirke, i Dybbøl skanser og på flugten hen over Als - nemlig at holde sig væk fra den europæiske politik - vise sig at medvirke til at genoplive en ny europæisk nationalisme, der kan blive farligere - også for Danmark - end selv en nok så aktiv dansk deltagelse i den europæiske politik.

Nationalitet - Åbenhed

Det er ikke en konkret hændelse, en enkelt person eller en bestemt bevægelse, der har været afgørende for, at jeg på intet tidspunkt har været eller i dag er i tvivl om min danske identitet og dens indhold. Min danske selvopfattelse er bestemt af min opvækst i Sønderjylland i tiden mellem de to verdenskrige og under besættelsen.

EFTER GENFORENINGEN

Barne- og ungdomsårene er jo nok dem, der dybest præger ens personlige og nationale selvforståelse. Det skal siges til indledning, eftersom jeg kun har levet 18 af mine 64 år i Sønderjylland og ikke i snæver forstand mere opfatter mig selv som sønderjyde.

Født i 1928 hører jeg til den første generation, der fødtes efter genforeningen. Mine forældre var lige præcis en smule for unge til at have valgt ved folkeafstemningen i 1920. Men de var gamle nok til at have oplevet genforeningen. Alle mine fire bedsteforældre havde stemt (dansk naturligvis), og i landsbyen Bolderslev, tæt ved Tinglev, fejredes genforeningsfesten i min morfars lade.

Min far, der fyldte 18 i oktober 1918, nåede at blive indkaldt til tysk militærtjeneste, inden krigen sluttede i november. Han slap altså for krigen, men deltog i soldateropstanden i Flensborg, hvor han var med til at besætte rådhuset. I mine bedsteforældres gemmer lå fotografier af min milde og blide farfar som tysk soldat i Slesvig.

Udlændighedsårene og genforeningen var altså tæt på, da mine jævnaldrende og jeg i 1930'erne begyndte at registrere verden omkring os. Det mærkedes som en del af hver-

dagen, uden at der lå nogen speciel national opdragelse i det.

Man har sagt, at genforeningsprocessen var afsluttet i 1939. Det er der meget om, selv om dateringen måske er lidt håndfast. Men under alle omstændigheder faldt min barndom, mens processen med at integrere Sønderjylland i "det gamle land" endnu var i fuld gang.

KRIGEN

Den nærmeste fortid føltes, når man var i blot lidt større forsamlinger, eller folk på anden måde var sammen. Det forekom hyppigt, at talen faldt på én, "der blev der ude". Det var en af de 6000 unge sønderjyder, der var faldet i krigen, og så mange familier var berørt, at det endnu var en levende realitet i 1930'erne for forældre og søskende.

Min far gemte et felt-postkort fra sin bedste ven, der faldt på Vestfronten. Det bliver en varm skærtorsdag, stod der på tysk, for det forlangte censuren. "Aber sage meine Eltern bitte nichts".

Vennens navn står på mindemuren i Mindeparken i Århus. Det har bragt historien nær til mine børn, når de har set navnet og hørt bedstefars fortælling, men det hele var meget mere nært for os børn i 30'erne.

NAZISMENS VÆKST

Det betød noget, at vi boede på Jejsing danske skole. For der var også en tysk skole i Jejsing. Jeg var seks år, da H.P. Hanssen døde, og husker tydeligt, at min far hejste skolens flag på halv. Der behøvedes ikke lange forklaringer om, hvad det betød.

Hertil skal lægges, at netop i disse år begyndte den nye ydre manifestation af den fælles danskhed som følge af nazismens vækst og sejr i Tyskland. Om jeg virkelig kan huske det, eller "erindringen" skyldes et billede i familie-albummet derhjemme, kan jeg ikke afgøre. Men jeg véd, at jeg var med til den store, nationale manifestation ved gymnastikstævnet i Tønder med 12.000 deltagere i 1933.

En af min fars kolleger og venner var stifteren af Det unge Grænseværn, P. Marcussen. Overalt sporede denne genfødsel af samlingen om den nationale bevidsthed. Det blev en del af personligheden for dem, der voksede op i et hjem, der aktivt levede med, igen uden at det var en direkte national opdragelse. Det var

hverdagen.

Det fortsatte naturligvis under besættelsen, hvor - som det er sagt - "vi alle blev sønderjyder". Jeg husker den dybe bekymring i sommeren 1940, da hjemmetyskerne tydeligt lod forstå, at nu forestod en flytning af grænsen nordpå. Vi så jo, hvordan flagstængerne rejstes ved hjemmetyskernes huse.

Som bekendt forregnede de sig. Men man glemmer ikke bekymringen, som vi sporede den hos de voksne, der måtte tænke på, om det nu var deres tur til at trækkes ind i den tyske krigsmaskine. De kunne jo ikke - som vi bagkloge historikere - vide, at Hitler havde helt andre og højtflyvende planer med Danmark end at flytte grænsen lidt.

EF-spørgsmålet behandles naturligt i flere af politikernes bidrag om deres nationale bevidsthed og forhold til historien.

1972-afstemningen om EF skabte da også en række klofter i det danske samfund og i de politiske partier. Ville vi miste vor nationale egenart? (Poul Holch, Blæksprutten 1972)

Den dag, da Danmark drak De

SYDSLESVIG-SAGEN

I mit hjem begyndte man et godt stykke tid før krigens slutning at tale om de muligheder, der efter et tysk nederlag ville blive for danskheden i Sydslesvig. Da var jeg selv ved at vokse fra barndommen ind i ungdommen, og i de følgende år var jeg aktivt optaget af Sydslesvig-sagen.

Også det hører med til formningen af min danske identitet. Ikke mindst den oplevelse, det var under et studieophold ved Kiels Universitet i 1949 at møde unge danske sydslesvigere, der søgte kontakt til Danmark og det danske.

Der er imidlertid et andet element i den påvirkning, som min barndom og ungdoms historiske sammenhæng har øvet på mig. Så langt tilbage, jeg kan huske, har jeg kendt hjemmetyskere, og dermed forstår jeg tysksindede, som oftest dansktalende sønderjyder. At dansk og tysk gennem århundreder har levet og lever ved siden af hinanden i Sønderjylland har enhver sønderjyde altid haft for øje, hvis han/hun har villet se.

Det er en realitet, som også gled ind i bevidstheden hos dem, der voksede op i Sønderjylland i den periode, jeg gjorde. Der var tider, hvor vi så skævt til vore tyske naboer, specielt dem, der brovtende repræsenterede den nordslesvigske form for nationalsocialisme. Den var hverken behagelig eller følsom over for grænselandets nationale dobbelthed.

Men vi vidste, at der fandtes tyske naboer, hvis eneste forskel fra os var, at de følte sig knyttet til den tyske kultur. Dem tabte vi aldrig kontakten til.

TYSKE NABOER

Under besættelsen boede vi i hus med det, vi med et dårligt udtryk kaldte en ægte hjemmetysk familie. I øvrigt holdt familien i det omfang, det overhovedet var muligt, sig på afstand af det nazificerede, tyske parti. Dem omgikkes vi naturligvis ganske normalt, som naboer gør. Politik talte vi aldrig.

På et tidspunkt husede vi en lille dreng, søn af en af min fars kolleger, der var taget af tyskerne. Familien ovenpå havde en lille dreng fra det udbombede Hamborg, som sammen med andre børn fra Hamborg var sendt på rekreati-

on hos tyske familier i Sønderjylland. Det gav ingen problemer. Min broder og jeg legede med begge drengene og passede dem. Sådan er grænselandet også.

Det fik vi god anskuelsesundervisning i, da det tyske gymnasium i Aabenraa lukkedes i 1945, og eleverne fordeltes på de danske gymnasier. Vi fik også tidligere tyske elever i alle gymnasieklasserne på Sønderborg Statsskole.

Hvis man tror, det gav problemer, tror man fejl. De nye kammerater gled stiltfærdigt ind i klasserne. Ingen nationale diskussioner eller manifestationer. En meget stor del af æren her-

Hans Peter Clausen (f. 1928). H.P. Clausen blev uddannet som historiker ved Københavns Universitet, og blev i 1969 professor i statskundskab på Århus Universitet. Han blev kulturminister i 1986 og havde derefter en række ministerposter. I 1989 blev H.P. Clausen Folketingets formand. Blandt H.P. Clausens bøger er "Südschleswig - ein europäisches Problem" (1951) og "Hvad er historie?" (1963). (POLfoto)

for må tilskrives vor rektor, den fine personlighed A. Egeberg Jensen, der om nogen havde sans for grænselandets særlige krav og udfordringer.

FAST FORANKRING

Historikeren A.D. Jørgensen skrev engang, at det største tab i 1864 måske ikke var landetabet. 1864 brast efter hans mening en streng, vi havde svært ved at undvære i vor danskhed. Han tænkte på den streng, der var spændt op mellem dansk og tysk. Vi mistede samspillet

med den kultur, der var os så nær og dog så fjern, sagde han.

Det svarer til min egen erfaring. En fast forankring i sin egen kultur, i sin egen nationale identitet, giver styrke til åbent at møde naboen i respekt for hans kulturelle forudsætninger. Det øger den åndelige og menneskelige rigdom.

Min opvækst har bundet mig til det danske, men på en sådan måde, at jeg uden betænkelighed tør åbne mig selv og min danskhed over for en omverden, der i sam- og modspil vil være en styrke for det, jeg står for.

Skoledreng på Landsarkivet

Jeg er et begunstiget menneske, for jeg virker som forsvarsminister i historiske omgivelser. Mit kontor er netop i år 250 år gammelt, bygget som spisestue i den bolig, som Christian VI skabte til sin datter og svigersøn, prinsen af Württemberg. Dette rum blev senere marine-ministerium, og tjente iøvrigt under regeringen Zahle som ministermødelokale (der var kun 8 medlemmer af det ministerium).

HISTORISKE OMGIVELSER

Hvem er det i øvrigt forundt at bestyre et område, hvor Valdemar den Stores befæstning på Sprogø fra 1160 stadig er grundlaget for Sprogø Fyr, og hvor Christiansø's befæstning er et levende samfund, men med stærke minder om tiden, hvor svenskerne traf fra Karlskrona til Pommern skulle overvåges? Kigger man ind i det gamle fængsel på Frederiksholm, står de celler urørte, hvor Dr. Dampe og smedemester Jørgensen sad i politisk fængsel i enevældens slutfase.

Og når møder og markante begivenheder finder sted i Kastellet, sker det i den ramme, som Frederik III i 1663 skabte for at sikre sin by mod svenskerne, og hvor kendte skikkelser har vandret gennem fængslet, ventende på henrettelsen eller benådning på skafottet. Struensee sad her, og før ham Griffenfeld, der fortsatte herfra til fængslet på Munkholm i Trondhjemsfjorden. Cellerne findes stadig bag Kastelskirken med mellemgangen, hvor fangerne kunne følge gudstjenesten gennem spalter i muren.

Dermed er ringen sluttet til begyndelsen for min interesse for historien.

SKOLEDRENG PÅ LANDSARKIVET

“Siden Saxo” har bedt mig besvare spørgsmålet “Hvorledes har dansk historie påvirket Dem?” Det gør jeg meget gerne, for det giver mulighed for at vende i tankerne, hvordan Danmarks historie - ikke mindst den del, som jeg selv har gennemlevet - har påvirket min opfattelse af det at være dansk og de særligt værdifulde sider ved det danske samfund.

Min opfattelse af det danske har sin rod i begivenhederne under besættelsen. Jeg var skoledreng i Viborg fra 1942, og da havde jeg den særlige mulighed, at Landsarkivet for Nørrejylland befandt sig i samme by. Jeg havde fattet interesse for historie, men herunder også for at forske i min egen slægt, og det faldt så heldigt, at toggangen under krigen var så sparsom, at jeg efter skoledagen og lektielæsning havde nogle timer at skulle tilbringe i Viborg.

På Landsarkivet blev jeg mødt med meget stor venlighed og fik den nødvendige hjælp til gennemgang af mange kirkebøger og andet materiale at kunne udrede min slægt et par hundrede år tilbage i tiden. Det gav mig en særlig følelse med de vilkår, som mine forfædre havde levet under.

KIRKEBØGERNE

Det var nok også de gamle kirkebøger, som gav mig lidt af en social indignation på mine for-

fædres vegne. I det sogn, hvor min slægt har levet, fandtes også et gods, ejet af en baron-slægt. Det faldt mig for brystet, når jeg gen-nemlæste de lange dåbslister i kirkebogen, at hver af mine forfædre måtte nøjes med et par linier i indføringen. Ofte begyndte man indføringen af den næste dåb på samme linie, hvis den ikke var udtømt.

Derimod fandt sognepræsten det nødvendigt at bruge en hel side i kirkebogen, når der var barnedåb fra godset med udførlig omtale af de tilstedeværende gæster, skriftstedet der prædike-des over, og undertiden med en særlig kunstne-risk udformet ramme omkring beskrivelsen.

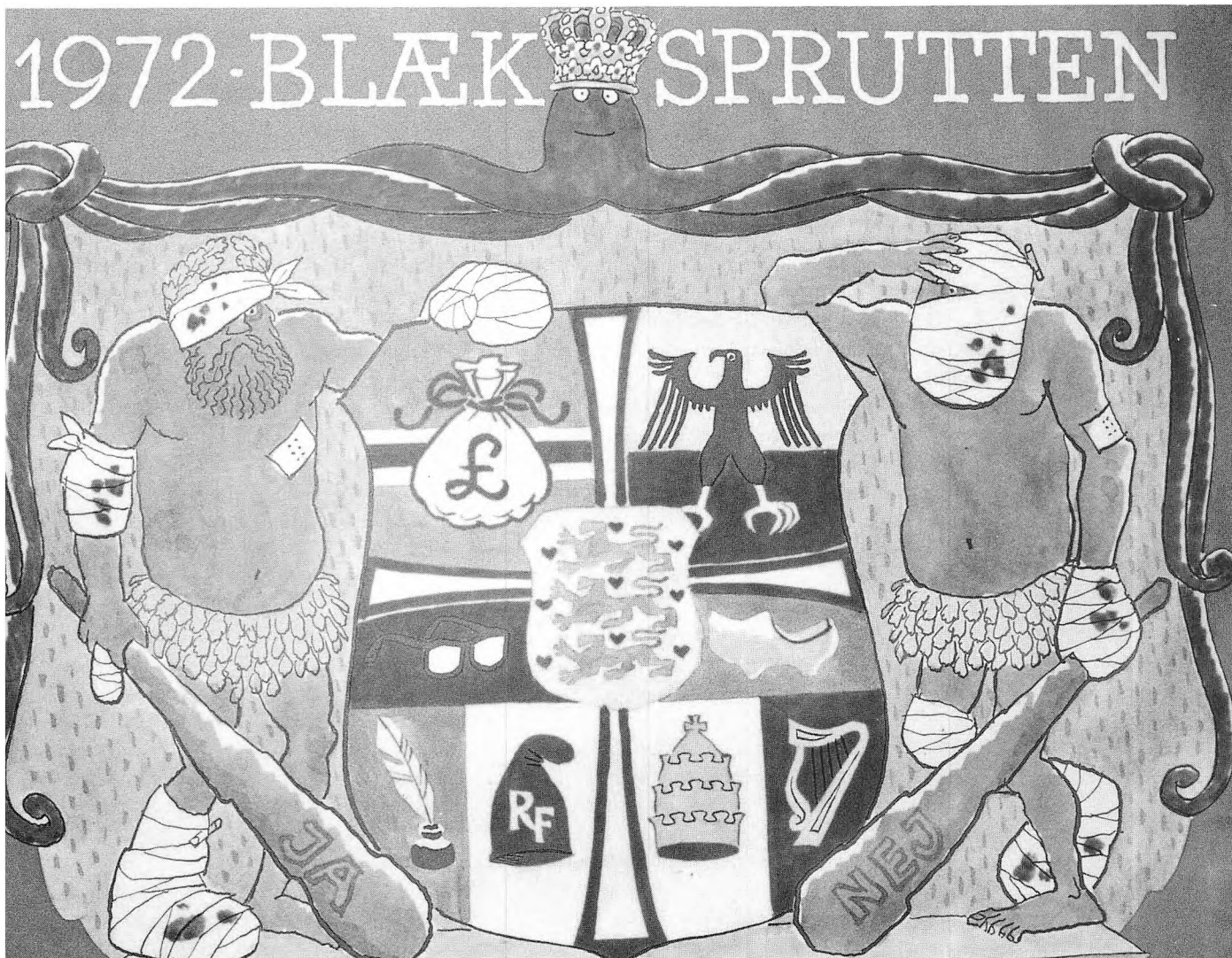
I dag kan jeg se, at præsten har følt det natu-rligt efter forholdene på den tid, men for en 13-årig skoledreng var det svært at forstå, at en

barnedåb fik så forskellig en placering i kirke-bogen.

De gamle kirkebøger afdækkede også, at fami-liemønsteret i et landsogn var præget af, at man ikke stiftede familie, før man havde foden under eget bord. Det er sikkert på den bag-grund, at ingen af mine mandlige forfædre er gift, før de er fyldt 30 år, undertiden noget mere. Når man bemærkede, hvor de efter god, lang betænkningstid fandt en hustru, var det inden for en afstand af 4-5 km, dvs. en rimelig gå-afstand. Når jeg tænkte på, hvor mange mennesker, jeg på den måde langt ude er i familie med, vil der ikke være så mange, det ikke vedrører på den egn.

Men Landsarkivet vil altid være en kær erin-dring om en vej til at opdage mine rødder og til

Det var de historiske associ-ationer, der i 1972 prægede de satiriske magasiners behandling af EF-spørgs-mål. På forsiden af Blæksprutten var det rigsvåbenets vildmænd og dermed sind-billedet på den danske historiske selubevidsthed, som afstemningen gav nogle alvorlige skrammer (Bo Bojesen, Blæksprutten 1972)

at få en mere nærværende fornemmelse af det folk, som havde haft deres virke før min tid. En følelse af samhørighed kom der lige så stille ud af de gamle kirkebøger.

UNDER BESÆTTELSEN

I den bevægede tid under besættelsen fik jeg et stærkt indtryk af det folkelige fællesskab. Det skete nok mest i mit daværende hjemsgn, hvor en levende foredragsforening samlede fulde huse i forsamlingshuset til kulturelle aftener. Her kom det levende ord til sin ret, båret af spændende personligheder sammen med det obligatoriske kaffebord. Jeg tror, det er en særlig dansk værdi, som følger af den danske folkehøjskoles traditioner, at man samles på tværs af gruppeinteresser om mere ideelle emner.

Jeg husker særligt et møde, som havde en anden baggrund. Det må have været i tiden efter 29. august 1943, hvor min fader tog mig med til et såkaldt orienteringsmøde i den lokale Venstreforening. Kredsens folketingsmand, den respekterede Laust Nørskov, ville orientere om meget af det, som ikke kunne læses i de censurerede aviser. Men inden mødet begyndte, blev der spurgt:

“Nu er vi vel alene”? - Det var vi, for man kendte nok, hvem der kunne stoles på, og som kunne bestyre sin viden.

Der var, for den der ville høre budskabet, en klar melding om forholdet til tyskerne og de afvejninger, som førte frem mod bruddet. Det var en fornem fremstilling af en vanskelig fase, som det samtidig var nødvendigt at skabe bevidsthed om. Sindene blev beredt på den videre udvikling, som det er idealet i et samspil den folkevalgte og hans vælgere.

GRUNDTVIG

Som det vil forstås, har Grundtvigs afgørende betydning for udviklingen af denne del af det folkelige liv klart påvirket mig. Det var derfor også en vigtig del af undervisningen i dansk litteratur, at Grundtvigs produktion og øvrige virke gik op for mig. Jeg interesserede mig stærkt for Grundtvig, og det var derfor en særlig glæde, at jeg trak Grundtvig ved studentereksamen

i mundtlig dansk.

Det år var iøvrigt et af stileemnerne “Hvad kan der efter Deres mening stilles af krav til et demokratisk system?” Det siger vel en del om, hvordan de nærmeste år efter besættelsen var optaget af en ny start på vort folkestyre efter 30'ernes nødvendige kompromispolitik og besættelsestidens triste erfaringer. En periode, der måtte begynde forfra med at finde de grundlæggende retningslinier for Danmarks udvikling, og som derfor i særlig grad havde muligheden for at påkalde interesse, også i den unge generation på grund af de ideologiske perspektiver. Jeg er ikke i tvivl om, at mine opfattelser af de politiske ideer er grundlagt umiddelbart efter besættelsen.

SYDSLESVIG

Ved siden af de idépolitiske brydninger havde denne periode en særlig karakter på grund af Sydslesvig. Den voksende danskhed i Sydslesvig og dens ønske om at kunne benytte selvbestemmelsesretten satte sindene i bevægelse, også hos mig. Jeg lånte på vores lille bibliotek i sognet en lille bog, som jeg stadig husker.

Det var “Dansk Grænselære” skrevet af Claus Eskildsen, Tønder. Hans stilfærdige beskrivelse af historiens præg på den Sønderjyske landsdel i form af bygningsstil, stednavne osv. var en god ballast i en ofte følelsesladet diskussion om grænsen. Jeg husker stadig et radioforedrag, som den daværende udenrigsminister Gustav Rasmussen en aften holdt om grænselandets problemer.

Midt i al den forsigtige formulering, han som diplomat og ansvarlig minister måtte anvende, var der nogle udtryk, som jeg stadig husker. Når han beskrev, hvor langt danskheden rækker, brugte han et udtryk fra Skånske Lov, der beskriver, hvor grænsen mellem skov og mark går. “Skov når så langt, som grenene lude, og rødterne rinde”. Med det billede beskrev Gustav Rasmussen det danske sprogs anvendelse som et vigtigt tegn på danskheden, “der når så langt, som det danske sprog tales og elskes”.

Jeg har i mange år regelmæssigt besøgt Sydslesvig og den danske befolkningsdel og haft dette udtryk i tankerne. Det er jo ikke en udtømmende beskrivelse, fordi spørgsmålet om dette at føle sig dansk ikke lader sig forklare ved objektive kriterier, selv om sproget er meget

vigtigt. Det er alene den enkeltes opfattelse af, hvor man føler sig hjemme i den kulturelle kappestrid i grænselandet.

I ANDRE LANDE

Jeg har i mit arbejde og ellers haft mulighed for at leve med andre landes kultur. Det har været i de nordiske lande, men også på Kontinentet. Det er en stor oplevelse at møde andre landes kultur og traditioner, og det giver stor respekt for, hvad der er frembragt inden for musik, arkitektur og andre felter.

Men det nære kendskab til andres kultur har givet mig en klarere opfattelse af det danske folks særlige egenskaber og værdier. Ikke mindst det sammenhold, som vi oplever i besværlige situationer. Jeg har beskrevet eksempler fra besættelsen, men det er rigtigt, når det påpeges, at det danske folk har en særlig mulighed for at kunne give udtryk for fælles vilje, når det gælder.

I den politiske verden, som jeg har levet med i

mere end 25 år, har jeg oplevet netop dette, at trods politiske skillelinier vil de ansvarlige politiske ledere i særlige situationer altid være i stand til at finde en ansvarlig løsning i fællesskab. Man behøver ikke at være bange for, at det ikke i en alvorlig stund vil være tilfældet, netop fordi danske ansvarlige ledere i højere grad føler det folkelige fællesskabs krav end de særlige interesser i en sådan situation. Jeg tror godt, jeg kan sige, at i mange lande uden for Norden ville det være utænkeligt, at regeringssiden og oppositionssiden kunne have den nødvendige tillid til hinanden, som en sådan beslutningsform forudsætter.

Sammenfattende for disse glimt af mine erindringer vil jeg som en fælles indgang til, hvordan en bevidsthed som dansk er kommet til mig, nævne det folkelige fællesskab, samhørighed tilbage i tiden med forfædrenes vilkår og virke og troen på, at det danske samfund af idag har sådanne værdier i sig, som det føles selvfølgeligt at værne om.

*Knud Enggaard (f. 1929).
Knud Enggaard blev cand.polyt. i 1954 og civilingeniør i Flyvevåbnet i 1958. I 1964 blev han valgt ind i Folketinget og blev indenrigsminister i ministeriet Anker Jørgensen i 1978-79. I 1986-87 var han energiminister i ministeriet Schlüter og derefter atter indenrigsminister 1986-87. Fra 1988 er Knud Enggaard forsvarsminister. (POLfoto)*

Da Danmark rankede ryggen

Til næste år skal vi markere 50-års dagen for den 29. august 1943. Jeg har ingen personlige oplevelser fra begivenhederne dengang, hvor jeg kun var 3 mdr. gammel, men fra hvad jeg har læst og hørt, mener jeg, at det i høj grad er berettiget at markere denne dag som en skelsættende milepæl i Danmarks nyere historie.

Jeg vil derfor tage udgangspunkt heri, når "Siden Saxo" har bedt bl.a. mig besvare spørgsmålet om en hændelse i dansk historie, der har været med til at forme min danske identitet. Jeg tror, at hele udviklingen under besættelsen og ikke mindst begivenhederne forud for og omkring det danske svar til besættelsesmagten den 29. august 1943 har spiller en stor rolle for min generations danske identitetsopfattelse. Selv føler jeg, det har været tilfældet.

29. AUGUST 1943

Den stærke folkelige modstand mod den nazistiske besættelse, som blev den udløsende årsag til det definitive og officielle danske brud med Hitler-Tyskland, har for mig at se først og fremmest været udtryk for danskernes kamp for at genvinde friheden, men også for viljen til national overlevelse selv mod stærke odds.

At det lykkedes for den danske flåde så at sige for næsen af tyskerne at gøre den ubrugelig ved at sænke, brænde eller sprænge de fleste af skibene var en flot og modig handling, som yderligere blev sat i relief af "Niels Juels" kamp mod tyskerne i Isefjorden. Og selv om det ikke var

noget kønt syn at se én af flådens største enheder, artilleriskibet "Peder Skram", som min far to gange i 30'erne var gast på, liggende sunket og med slagside ved Holmens mastekran, var det alligevel en markant og stærk handling, der gav genlyd også uden for Danmarks grænser.

Den danske afvisning af det tyske ultimatum er blevet kaldt det mest forsinkede nej i Danmarkshistorien, men det var trods alt i sin endelige udformning klart og utvetydigt og udtryk for mod, også hos de politikere der traf valget.

Jeg har som konservativ naturligvis hæftet mig ikke mindst ved, hvorledes mit eget parti handlede stillet over for de nazi-tyske trusler.

DEN KONSERVATIVE FOLKETINGSGRUPPE

Forfatteren Jørgen H. Barfod beskrev i 1966 i bogen "I kamp for friheden 1940-45" (del af et firebindsværk om Det konservative Folkepartis historie) de overvejelser, man gjorde sig, og den stemning, der prægede den konservative rigsdagsgruppe den 28. august før svaret på det tyske ultimatum, der ville indebære undtagelsestilstand i hele landet, yderligere presse censur, særdomstole og bl.a. dødsstraf for sabotage.

Barfod nævner, at diskussionen på mødet i den konservative gruppe var kort og mundede ud i en enstemmig tilslutning til en afvisning af det tyske ultimatum, hvorefter formanden (Ole Bjørn Kraft) udtalte:

“Jeg finder øjeblikket så højtidsfuldt og alvorligt, at jeg vil slutte dette møde, der måske bliver det sidste, som Det konservative Folkepartis medlemmer kommer til at afholde i længere tid, og hvor en så alvorlig beslutning er taget, med at udtale: Gud bevare vort elskede fædreland! Leve Danmark”. Kort derefter blev 31 konservative rigsdagsmedlemmer anholdt og ført til Horserød.

Afslaget på at gå på flere kompromisser må også betragtes som en klar sejr for vort demokrati. Politikerne havde lyttet til folket og havde sagt nej til, at den danske regering skulle udvikle sig til at være en skinregering og komme i en gidselsituation i forhold til tyskerne. Parlamentarismen blev slået fast, da politikerne, med kongens udtrykte tilfredshed, meget kategorisk afslog, at der efterfølgende kunne dannes nogen regering uden om Rigsdagen.

Valgresultatet fra folketingsvalget den 23.

marts 1943 har nok også stået klart i erindringer. Det blev som bekendt et sviende nederlag for de danske nazister og deres sympatisører. Den svenske avis, Dagens Nyheter, skrev, at “Danmarks valg blev en demokratisk sejr, det kan konstateres uden nogen som helst forbehold”. Det konservative Folkeparti havde i øvrigt stor fremgang og opnåede sit hidtil bedste valg.

INTET ER GRATIS

I programartiklen i det første nummer af “undergrundstidsskrifter” Frit Danmark den 9. april 1942 skrev Christmas Møller bl.a.: “Vi bør ingen sinde glemme, at man ikke kan få noget gratis her i verden. Vi kan ikke blot lade de allierede udføre den hårde kamp mod en hensynsløs og barbarisk modstander uden selv at ville gøre, hvad vi kan ... Vi må selv være

*Viggo Fischer (f. 1943).
Viggo Fischer blev
cand.phil. i samfundsfag
fra Københavns Universi-
tet i 1975. Fra 1984 blev
han indvalgt i Folketinget
og var 1987-90 formand
for Udenrigsudvalget.
Han har været medforfat-
ter til antologien “Frihed
og menneskerettigheder”
(1987). (POL.foto)*

med. Det kan ikke være således, at Danmark savnedes i den fælles kamp mod hele verdens tyranner”.

Jeg ser beslutningen den 29. august som udtryk for, at Danmark mere og mere var i færd med at melde sig i den fælles kamp, og at de modige mennesker, der som Christmas Møller tidligt havde udtalt sig klart mod besættelsesmagten, var ved at blive egentlige talsmænd for det danske folk. Nedladende og misvisende havde Det tredje Riges befuldmægtigede i Danmark, Werner Best, kaldt Christmas Møller for en “fej emigrant”. Som bekendt havde tyskerne selv meget tidligt under besættelsen “berufsverbotet” Christmas Møller på grund af hans taler mod overmagten. Og kendsgerningen i sommeren 1943 var, at ikke mindst den unge generation lyttede til Christmas Møllers taler fra London via BBC og i stigende grad var parate til at gå ind i kampen. Listen med de mange navne på KU’ere, der blev henrettet af tyskerne, som døde i kamp mod Gestapo eller Hipo eller i tyske koncentrationslejre, taler sit eget tydelige sprog.

CHRISTMAS MØLLER

Når Siden Saxo også knytter det i indledningen nævnte spørgsmål til en person, vil jeg sætte John Christmas Møllers navn først på min liste - denne stridbare mand, der især i 1930’erne fik så stor betydning ved at placere Det konservative Folkeparti som et parti, der kunne leve op til hele sit navn, hvis indsats mod det totalitære og for dansk selvagtelse blev nærmest legendarisk.

Efter besættelsen kom han hjem fra London til en post som udenrigsminister i befrielsesregeringen. Men efterfølgende fik han som bekendt politisk og menneskeligt et tragisk endeligt knyttet til hans kompromisløse holdning i grænsespørgsmålet (“grænsen ligger fast”-politikken), hvor han meget stærkt gik imod, at Danmark over for et knækket Tyskland skulle indkassere en gevinst, som han betragtede som kortsigtet og konjunkturbestemt.

Han havde formentlig ret i sin analyse, men den kunne have været udtrykt med større forståelse for mange danskeres stærke følelser i Sydslesvigspørgsmålet. For mange, kom det sikkert til at fremstå som et paradoks, at den mand, der var blandt de første herhjemme, der talte mod overmagten, nu gik så stærkt imod at

udnytte Tysklands svækkelse til national fordel. Og politisk var det medvirkende til, at Det konservative Folkeparti måtte igennem en meget vanskelig situation, hvor et dramatisk højdepunkt blev, at Christmas Møller forlod den konservative rigsdagsgruppe og ved folketingsvalget den 28. oktober 1947 opstillede i Nordslesvig som løsgænger uden for partierne uden at blive valgt.

I erindringsbogen “Frem mod nye tider” (1974) beskrev tidl. udenrigsminister Ole Bjørn Kraft den rolle, Christmas Møller spillede under besættelsen: “De bedste og stærkeste sider i hans karakter, hans mod og hans brændende fædrelandskærlighed og næsten ubændige frihedsfølelse kom frem under besættelsen. Også her var han et stridens tegn, men hans gerning blev efterhånden som tiden gik et af de væsentligste bidrag til den danske frihedskamp, hans taler en opmuntring og styrkelse for det danske folk. Hvis man ikke havde set det før, så

Den historiske bevidsthed fejlede ikke noget, da Danmark blev optaget i EF pr. 1. januar 1973. Igen spogte Sønderjyllands hjemkomst til Danmark i 1920 og kongens ridt på den hvide hest over den gamle grænse. Men ifølge Bo Bojesen var situationen nu den omvendte: Lille og betænkelige Danmark i Anker Jørgensens skikkelse blev afleveret til de store veltilfede europæere (Blæksprutten 1972)

man det nu: her var en mand af usædvanlig personlighed og en karakter med store linier”.

BETYDNING I DAG?

Hvad betydning har besættelseskampen, indsatsen af mennesker som Christmas Møller og ikke mindst det danske politiske systems brud med besættelsesmagten august 1943 for os i dag?

Hver og én, der er engageret i dansk historie, har vel sit eget bud på et svar. Genskabelse af nationens selvrespekt og selvtillid kommer nok hos mange frem i forreste række, ikke som ny nationalisme, men som en tilfreds erkendelse af, at vi kunne vælge rigtigt og gjorde det, at vi kunne gøre en indsats og gjorde det. Det gjaldt også indsatsen for at redde de danske jøder, en aktion, der trods skønhedspletter kom til at spille en positiv rolle for denne selvfølelse.

Set i forhold til 90'ernes store udfordringer,

hvor et lille land som Danmark næsten hver dag må rage stilling til ofte meget komplekse internationale sammenhænge med stigende krav til vore ressourcer, kan det meget vel vise sig, at netop begivenhederne under besættelsen har medvirket til at give danskerne ny værdifuld selvtillid. Den kan være medvirkende til at gøre det lettere for Danmark at indgå i et tæt og intenst internationalt samarbejde uden bestandigt at nære frygt for at forsvinde som nation.

Det gælder naturligvis i første række i forhold til det mest nærliggende samarbejde i EF, men gælder også i bredere internationale sammenhænge. Og det har nok også været medvirkende til, at holdningen i Danmark er positiv til, at vi skal medvirke til opretholdelse eller genskabelse af international retsorden, som tilfældet er, når vi deltager i FN's aktioner, eller som da "Olfert Fischer" blev sendt til Golfen med bred folkelig opbakning.

A

t blive dansk

De fleste har vel ikke spekuleret særligt over deres nationalitet i barneårene. Det er ligesom om, man ikke spekulerer så meget over det, man har fået automatisk, som over det, man skal slås for. Selv har jeg nærmest fået det ind med modermælken, og det med danskhed er noget, jeg ikke har skænket en tanke, før jeg blev voksen.

Min fars familie stammer fra Sønderjylland, og der har nationalitetsspørgsmålet jo spillet en større rolle end i resten af Danmark. Fra jeg var ganske lille, har jeg hørt min farmor dele Åbenrås indbyggere op i dem, der stemte dansk og dem, der stemte tysk i 1920. Her var der ingen tvivl om, hvem man var, og hvilken gruppe man tilhørte.

HVEM ER DANSK?

“Du skal gå til den-og-den bager, for han er dansk” fik jeg besked på, når jeg skulle løbe ærinder, og selv om det var længere væk end den tyske bager, skulle jeg ikke nyde noget af at komme hjem med “tyske boller” til min farmor.

Min farmor ville aldrig anerkende, at Slesvig blev delt i 1920. Hun ville ikke anskaffe sig et dansk pas, for det ville i hendes øjne være en accept af grænsedragningen, hvis hun viste et pas for at rejse i sit eget land.

Jeg har, fra jeg var ganske lille, nydt min farmors store evne til at fortælle historier og hendes fantastiske hukommelse. Gennem mundtligt overleverede beretninger oplevede jeg via hende almindelige menneskers oplevelser af historiens vingesus så langt tilbage som til slutningen af 1700-tallet.

Men igennem alle hendes historier gik der en rød tråd: Kampen for at få lov til at være dan-

skere. Det var Davids kamp mod Goliat, men den sønderjyske mentalitet er ikke til de store svulstige ord og taler. Derfor er alle beretninger krydret af en varme og en humor, som netop Davids kamp mod Goliat ofte kan give.

Den kendte danske vise “Det haver så nyligen regnet” har i min familie sin helt egen tekst, hvor præjssiske stormagtsdrømme får et ordentligt skud for boven, f.eks. i linierne:

“Tysken haver sig nydeligt forregnet, han har rigtig nok gjort Rechnung ohne Wirt. Sønderjyden til tysker ej er egnet, endnu har vi ej “verdenssproget” lært.”

PÅ SKUDHOLD AF EN PIKKELHUE

Og i en anden historie lyser humoren også igennem på den helt specielle sønderjyske facon. Historien foregår i en kro ved Åbenrå fjord i den tid, hvor den danske flåde lå ude på havet og vogtede på tyske tropper på land. Det var store sejlskibe med kanoner, og værten i kroen var en af mine formødre. Hun var dansk, men datterens mand var mere til den tyske side, og da han var “manden i huset”, lod han tyskerne komme ind og blive beværtet. Min formoder tog de præjssiske pikkel-huer og polerede dem godt og satte dem i vinduet, hvor solen lynede og glimtede i det blanke metal.

Og resultatet udeblev ikke. Med et tordnende brag skød danskerne kanonen af, og kuglen fløj direkte gennem vinduet ind gennem krostuen. Stor var forvirringen. Tyskerne fik pludselig travlt med at komme videre, og svigersønnen skældte og smeldte. Kuglen havde jo ikke bare knust ruden, men også forrettet en del ravage, og tyskerne var jo nok ikke så glade for at komme igen med det samme.

*Pernille Frøhm (f.1954).
Pernille Frøhm er lærer-
uddannet. Hun blev ind-
valgt i Folketinget i 1990,
hvor hun er medlem af
Folketingets Kulturud-
valg. (POLfoto)*

“Jo” siger min formoder så, “men det var vores egne velsignede kugler”.

INTERNATIONALT UDSYN PÅ KAMINHYLDEN

Den slags historier kunne selvfølgelig have ført til en nationalfølelse, der vendte sig mod andre folk og andre kulturer. Men Åbenråere har altid

været søfolk, der har set verden, og de har bragt den med hjem til de små huse i byen ved fjorden. Ethvert ordentligt hjem på min farmors tid havde kineserier og afrikanske genstande stående på nipshylden. Selv var hun født i Japan, vokset op i Åbenrå og USA, og sit første barn fødte hun i Kina.

Hendes historier om hvordan europæere

opførte sig i Kina, blev fortalt med dirrende stemme, og hun kunne stadigvæk - mere end 80 år efter få tårer i øjnene, når hun huskede den europæiske hovmodighed og den asiatiske tålmodighed.

Hendes holdning var, at vi var danskere, og det skulle vi blive ved med at være, men vi skulle ikke blive indbildske. Tyskerne havde passeret langt bedre på de nord-slesvigske skove, end danskerne gjorde, og der blev vrisset en del i min farmors hjem i Nygade over Die dumme Dänen.

Selv om der er en generation mellem hende og mig, og selv om hun døde i 1979, så føler jeg stadigvæk, at hun står mig meget nær, og at hun om nogen har dannet mit syn på, hvad det vil sige at være dansk.

JOMFRU FANNY OG DEN HVIDE HEST

Selv om Sønderjyderne mindes, da Christian X red over grænsen ved genforeningen, har det at være dansk for mig kun i meget ringe grad handlet om alt det med "Gud, konge og fædreland". Og når historien om genforeningen og kongens hvide hest bliver fortalt i min familie, så minder vi hinanden om, hvem der havde forudset denne begivenhed, og hvis spådom der gjorde, at kongen måtte ride på en hvidkalket skimmel.

Hesten SKULLE nemlig være hvid, og der var ingen hvid hest at opspore! En kvinde, som kaldtes Jomfru Fanny, og som var en nær veninde til en af mine formødre, er stadig kendt blandt de ældre Åbenråere. Hun faldt i trancer og så syner. Og synerne kom til at passe. Det er en lang historie, den om Fanny, og den skal ikke fortælles her. Men hun havde forudset Sønderjyllands genforening, og set Dannebrogsslag, og en konge på en hvid hest. Og sådan skulle det være.

Jomfru Fannys syner gik forud for det forhåndenværende udvalg i heste, og kongen fik kalk på bukserne. Det talte selvfølgelig også til den sønderjyske humor. Midt i glædesrusen - lidt man kunne grine af!

For mig har det med danskhed derfor altid været en kombination af ukuelighed, uimponeethed, nysgerrighed og en god portion humor. Og ser man med realistiske øjne på en globus, så skal der både ukuelighed og humor til for at kunne slå sig for brystet og kalde sig nation og

stat. Den lille pyt land og de sølle 5 millioner tæller ikke meget i den globale målestok. Så skal man skaffe respekt og selvrespekt om det at være dansk, så er det kun muligt med den kombination af stædighed og manglende selvhøjtidelighed, som den danske mentalitet, når den er bedst, kan stille op.

Og folkeafstemningen her den anden juni om Danmarks medlemskab af EF-unionen er i virkeligheden en smuk forlængelse heraf. Hele det imponerende europæiske apparat, og så tillader en lille pyt land og sølle 5 millioner sig at sige nej - tak! For når vi får de store ord frem og vover at mande os op, så må vi altid hurtigt glatte pænt ud bagefter - derfor det lille "tak" efter nej'et.

LUNKNE DANSKERE?

Dette træk i folkekarakteren, hvis man kan tage sådan et ord i sin mund, er efter min mening noget af det fine ved danskheden. Det er et solidt værn mod "den stærke mand" og hans venner, og det giver fanatismens dårlige vækstbetingelser. Kvindebevægelsen dyrkede det, da man skulle gøre op med mændenes dominans. "Bare forestil dig, hvordan han ser ud i underbukser" var et af de råd, de gav hinanden, når en eller anden mandschauvinist skulle have tørt på i en debat. Og så falder jo kejseren og alle hans papirtigre.

Men selvfølgelig kan det også have sine problemer. Vi ser denne verdens ulykker i TV og aviser, og vi er enige om, at det er for galt. Men det skal jo heller ikke få lov til at ødelægge familiehyggen. Ofte fortolkes dette som en manglende evne til at tage noget som helst alvorligt ret længe ad gangen, og folk af andre mentaliteter kan blive voldsomt forargede over den danske ligegyldighed. Intet virkeligt engagement, ingen ægte entusiasme.

Danskerne er lunkne, sagde en chilensk bekendt engang til mig. Og målt med chilensk temperament kunne jeg godt se, hvad han mente, men jeg tror alligevel ikke, det er rigtigt. Vi har engagement og temperament, men vi synes lissom ikke rigtigt, at det er noget at vise frem. Vi blinker med et øje og siger, det var jo en god aften, om folkeafstemningsaftenen, hvor vi rendte rundt i Københavns gader og skreg os hæse i alle de sange vi lige ku' huske. Ikke noget med "her kommer vi", bare et smil og "sådan"!

NIELS HELVEG PETERSEN

Langeland

Sommertid er for mig uløseligt forbundet med Langeland. Sålænge tilbage jeg kan huske, har jeg tilbragt mine somre på øen. I de første 20 år af mit liv som feriedreng hos mine farbrødre, der begge drev landbrug. Her lærte jeg land og landbrug at kende, tog del i gårdens liv fra morgen til aften - gjorde mig nyttig med den slags rutinearbejde, man kunne overlade et barn fra byen: Plukke flyvehavre, hakke roer, stille korn op i høstens tid, "køre frem", når der kørt korn ind.

Mit samvær med onkler og tanter, fætre og kusiner og deres venner og bekendte hører sammen med oplevelsen af den danske sommer. Til sommeroplevelserne hørte også udflugterne med den gamle Ford A, der havde været opstaldet under krigen, men som nu kom frem i dagslys igen.

STENGAD STRAND

Bag på bilen blev en sort kasse spændt fast, og der befandt sig skotøjsæskerne med smørrebrød og saftvand.

På varme dage gik turen til stranden. Ikke sjældent til den vestlige kyst med det lave vand, men oftest til østerstranden. Favoritstedet var Stengade Strand, hvor vi unger gerne selv cyklede ud. Stranden var fin. Lidt sten var der lige i strandkanten, men ellers fin sandbund. Stengade Strand hører stadig til min hverdag på Langeland. Mit hus på Langeland ligger et par kilometer fra Stengade Strand, og der går turen ofte hen på forårets og efterårets lange gå-ture, langs vandet den ene vej, og igennem skoven - ind i landet - den anden.

Det menes - men vides ikke med sikkerhed - at

netop min barndoms badestrand, Stengade Strand, var Oehlenschlägers inspiration til nationalsangens første strofer.

I 1804 foretog digteren en tur til Rudkøbing. Han var gæst hos apoteker Søren Ørsted og sine venner, brødrene Ørsted, hvoraf juristen Anders Sandøe og fysikeren m.m. Hans Christian blev de berømteste. 2 år tidligere havde digterens smukke søster Sophie giftet sig med Anders Sandøe, så det var både slægt og venner han besøgte.

Besøget kom der en digtsamling ud af. Om "Langlandsreisen" har Vilh. Andersen skrevet, at den er "dansk poesis første sommerferie", en livfuld beretning om den 3 1/2 døgn lange rejse fra hovedstaden til Rudkøbing, og om turens øvrige hændelser, herunder ture til Tranekær og Stengade. Nationalsangen er dog ikke digtet i 1804, men først senere, antagelig i 1819, men inspirationen fra Stengade er ikke til at tage fejl af.

DE BREDE BØGE ...

Det må være Stengade Strand digteren har set for sig. De brede bøge står der virkelig og spejler sig i den salte østerstrand, og inde i landet, vestpå, bugter landet sig i bakke og dal, som det kun gør i det langlandske morænelandskab med sine helt særegne hattebakker.

Stengade spiller på anden vis en særlig rolle i vort lands historie omkring denne tid - og det er disse andre begivenheder, der er mit ærinde.

Vi skal til august 1807.

16. august gik englænderne i land ved Vedbæk med 30.000 mand. De marcherede straks mod København, der blev omsluttet fra Svanemøllen i Nord til Kalveboderne i Syd.

1. september begyndte englænderne deres bombardement af byen. Et af historiens første terrorbombardementer, vendt imod civilbefolkningen, tog sin begyndelse - skaderne var omfattende, især som følge af de brande, der opstod overalt i den brandbare middelalderby.

Kongen og kronprinsen lå sammen med den danske hærs hovedstyrker i Rendsborg i Holsten for at værne landet, hvis den uberegnelige Napoleon skulle finde på at lægge vejen der omkring. Det engelske angreb nu nærmest rvang Danmark ind i krigen på fransk side, hvad der skulle få ulykkelige følger. Statsbankerot fulgte i 1813 og i 1814 afståelsen af Norge.

Så langt er vi imidlertid ikke kommet endnu. Tilbage til Stengade Skov og Strand.

PETER WILLEMOES

Engelske orlogsskibe kontrollerede de danske bæltter, herunder Storebælt og Langelandsbæltet. Hvordan skulle man komme København til undsætning? Der var kun én mulighed. Man måtte forsøge om natten, i ly af mørket, at smugle militært personel over Langelandsbæltet, for næsen af de engelske brigger. Til Langeland kunne tropperne komme fra Als til Fyn og videre.

I de indre farvande kunne de store engelske skibe ikke manøvrere. Helten fra slaget på Reden, tidens store idol, Peter Willemoes, fik af kongen overdraget den opgave at organisere transporterne i samarbejde med Frederik Lensgreve Ahlefeldt-Laurvig på Tranekær. Han var af kongen udnævnt til generalmajor og øverstkommanderende for de danske styrker på Langeland, Tåsinge og Ærø.

Beslutningen blev truffet om at sætte de første tropper over den 1. september 1807. Et kompagni af jægere fra Første jyske Regiment var et par dage forinden ankommet til Tranekær.

Regulære skibe til troppetransport rådede man ikke over, man skaffede dem fra fiskerlejerne på den lavvandede langelandske vestkyst, joller, fiskerbåde o.a. På hestevogn blev de transporteret tværs over den smalle ø til Stengade. Her var nogle år forinden opført en skanse, herfra havde man fint udsyn over Langelandsbæltet og de engelske brigger, og man kunne skimte Lolland på den anden side, ca. 10 km borte.

Ved 8-tiden om aftenen begyndte operatio-

nen. 11 mindre skibe fik 130 jægere og officerer ombord og stod til søs i dårligt, blæsende vejr. 5 nåede til Lolland, 6 måtte vende om. Vejret var for hårdt, bådene fyldtes med vand. De engelske orlogsmænd havde intet observeret, det var ikke fra den kant, vanskelighederne var kommet. Willemoes selv var kommet over. Et par dage senere vendte han tilbage med sørgelige underretninger om kampens gang i det sjællandske. I de følgende uger organiserede han en række lignende overfarter.

GREVEN PÅ TRANEKÆR

Tranekær Slot var på det tidspunkt et livligt sted. Generalen var et gæstfrit og spendabelt menneske, han husede, hvad der ankom af standspersoner, militære og andre. Greven havde indskrevet musikere fra Gottorp, hvor han selv havde boet i sin ungdom.

Der blev musiceret og spillet teater. Greven holdt af selv at optræde med oplæsning og sang. Han havde mange interesser. Han indrettede skoler, ansatte moderne lærere og præster, var foregangsmand inden for landbrug. Han interesserede sig for landsbyernes udskiftning, for kartoffeldyrkning og braklægning. Han forsøgte sig med industri. Kuldsejlede med sin sukkerfabrik, men lykkedes med brændevinsbrænderi.

Af egen lomme bekostede han en del af de militære anstrengelser. Formidabel var hans bundløse gæld og formidabelt var også antallet af børn - omkring 100 - han blev far til med langelandske skønheder.

Foruden officerer med Willemoes i spidsen opholdt sig i august-september også på Tranekær Slot fru Constance Leth fra Egeløkke. Med sig havde hun sin 10-årige søn, Carl, og dennes huslærer, den unge teolog N.F.S. Grundtvig. Fra 1805 til 1808 arbejdede han på Egeløkke, også som feltpræst for de to nordlige langelandske kompagnier. Egeløkke-årenes betydning for Grundtvigs digteriske udvikling er fortalt godt og tit og skal ikke repeteres her.

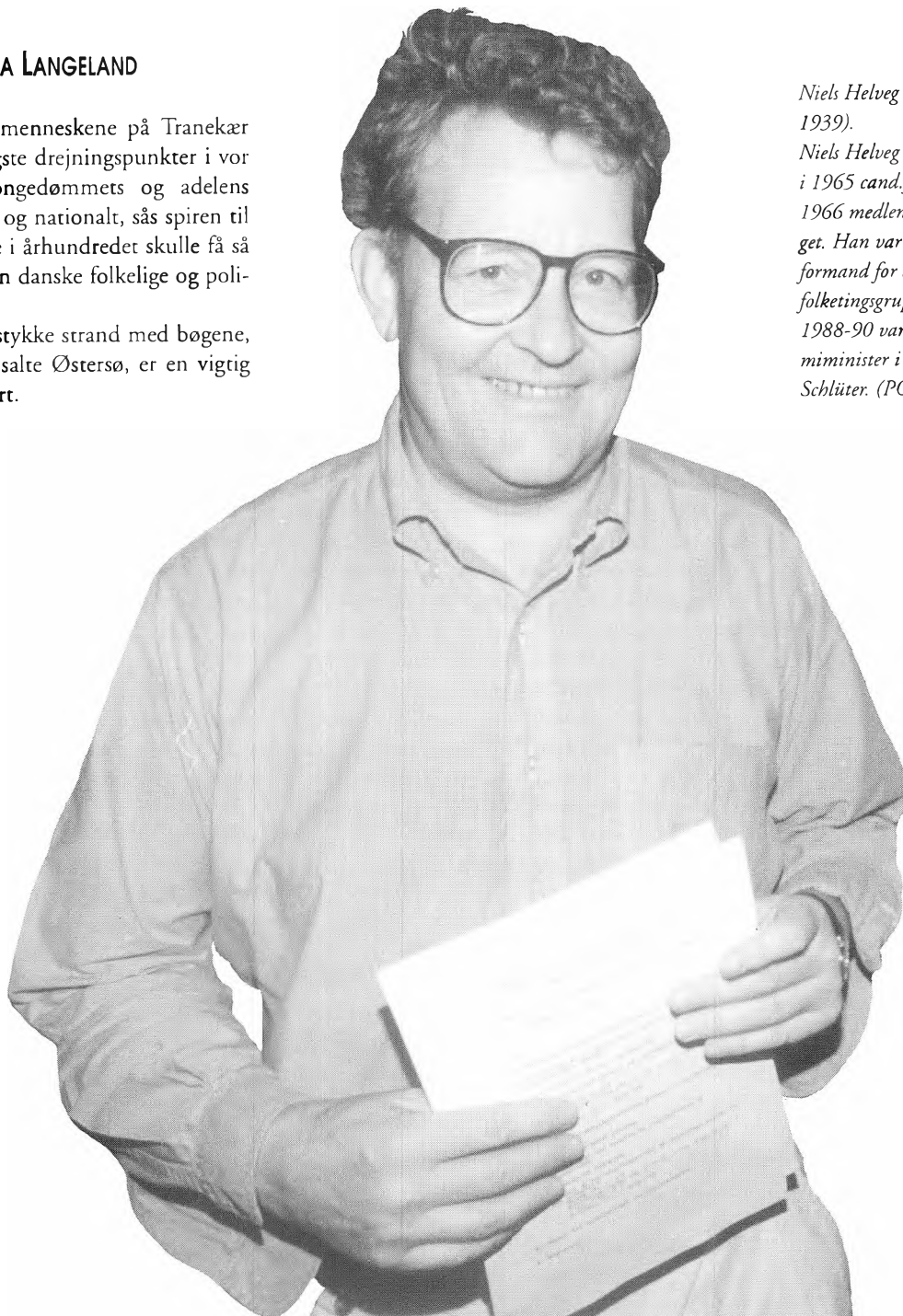
Når Grundtvig digtede om Willemoes var det på baggrund af personligt kendskab. Om transporterne fra Stengade digtede han:

“Det stormer i skov og det stormer på sø
i trætop så højt det mon suse,
og natten den ruger så sort over ø
de vandbølger skumme og bruse,
men Willemoes spår:
Nu lystigt det går
det vejr er for Dannemarks drenge.”

SPIREN FRA LANGELAND

Stengade Strand og menneskene på Tranekær belyser et af de vigtigste drejningspunkter i vor historie. Midt i kongedømmets og adelens nederlag, økonomisk og nationalt, sås spiren til de kræfter, der senere i århundredet skulle få så stor betydning for den danske folkelige og politiske udvikling.

Det lille mærkelige stykke strand med bøgene, der spejler sig i den salte Østersø, er en vigtig plet på Danmarks kort.

Niels Helveg Petersen (f. 1939).

Niels Helveg Petersen blev i 1965 cand.jur. og i 1966 medlem af Folketinget. Han var 1978-88 formand for den radikale folketingsgruppe.

1988-90 var han økonomiminister i regeringen Schlüter. (POLfoto)

R

Reformationens dynamik

I 1536 indførtes reformationen. Indtil da var den danske kirke en provins af den romersk-katolske kirke, og kanonisk ret gjaldt også her i landet.

Reformationen blev i Danmark som i Tyskland både en religiøs vækkelse og en social-politisk rejsning. Den religiøse bevægelse var til dels motiveret i det ubestridelige forfald, som prægede store dele af senmiddelalderens gejstlighed og klostrene. Kirkens vældige formue og indtægter øgede modviljen hos bønder og borgere, mens konger og adel længe havde ønsket at få del i kirkens rigdom.

Den egentlige inspiration til den danske reformation udgik fra Tyskland. Mere præcist: fra Luthers reformatoriske virke i Wittenberg. Her forelæste han en menneskealder over bibelske skrifter. I dag ville man nok have tituleret ham professor i Gammel Testamente.

LUTHER

Under sine bibelstudier havde Luther lært menneskets fortabthed at kende på en helt anden radikal måde, end den katolske kirke lærte. Men han blev også overbevist om, at evangeliet intet forlanger af os. Det giver blot, ja det tilgiver. Ved evangeliet skabes troen, som forholder sig til Jesus Kristus, der døde på Golgata kors langfredag og opstod påskemorgen. Luther lærte med andre ord at skelne mellem lov og evangelium, for nu at bruge en kendt teologisk formulering.

Ved læsning af Skriften går det op for Luther,

at Guds retfærdighed betyder den ubetingede og uafkortede fordømmelse af mennesket lige til dets inderste syndige jeg, og at over for denne domfældelse er der intet andet at gøre end at give Gud ret; dermed ophører ethvert forsøg på at skaffe sig position eller fortjeneste over for Gud - det være sig ved gode gerninger eller overholdelse af kirkens forskrifter, ved aflad eller ved valfarter. Der er intet menneskeligt, der kan bestå for Guds dom. Men midt i dette lyder evangeliets budskab; at retfærdigheden samtidig betyder hans tilgivende barmhjertighed, at han "retfærdiggør" netop synderen, at over synderen hviler hans velbehag, ikke fordi der er noget velbehageligt i noget menneske, men alene for Kristi skyld; det er Kristus, der dækker synderen, og gennem Kristus, som er levende til stede i sit ord, handler Gud i sin ubegribelige og grundløse nåde med mennesket og antager det som sit barn. Det bliver svaret på spørgsmålet om den nådige Gud; en nådig Gud kan mennesket ikke finde, men han skænkes i evangeliets ord, hvorved Gud i hjerterne skaber den tro, som siger ja til hans dom over mennesket og alene klamrer sig til Kristus. Derfor bliver talen om "retfærdiggørelse", om frelse ved troen alene det, hvori Luther kan sammenfatte sin nye forståelse af evangeliet.

REFORMATIONEN

Universitetet i Wittenberg blev noget af et trækplaster. Også en række danske teologistu-

derende søgte dertil og fik en ny bibelforståelse. Overbeviste om den lutherske reformations hovedanliggende vendte de fra 1520'erne tilbage til Danmark som præster og undervisere.

En væsentlig forudsætning for reformationen var den reformkatolske bibelhumanisme. Dens ledende repræsentant var den lærde Poul Helgesen, der fra 1519 underviste i bibelsk exegetik ved Københavns universitet. Hans undervisning betød et brud med universitetets hidtidige tradition og en nøje tilknytning til den bibelhumanisme, der havde sejret ved de fleste europæiske lærdomssæder. For Helgesen var Bibelen så afgjort den egentlige autoritet; dog nægtede han ikke, at der fandtes en fortsat åbenbaring i kirken, eller at kirken skulle tolke Skrif-

ten. Der var for ham heller ingen tvivl om, at frelse ved tro var en afgørende trosartikel, men selvsagt ikke i den lutherske lov-evangeliumlæres forstand, snarere forstået som tillid til det i Skriften indeholdte nådestilbud, med understregning af den sande fromhed og den kristelige vandel.

KATOLSKE REFORMER

Helgesen kunne som alle bibelhumanister give Luther ret et langt stykke. Men ikke når det kom til kirkebrud. Han ville reformere inden for den katolske kirke, men kirkebrud stod for ham som en dødssynd. Poul Helgesen blev med tiden en mere og mere ensom og bitter mand.

Flemming Kofod-Svendsen (f. 1944).

Flemming Kofod-Svendsen blev cand.theol. i 1969 og sognepræst ved Birkerød Kirke i 1976. I 1984 blev han indvalgt i Folketinget for Kristeligt Folkeparti og i 1987-88 var han boligminister i regeringen Poul Schlüter. Blandt Flemming Kofod-Svendsens bøger er "Erik og teknologi" (1982), "Sandheden er det første offer" (1984) og "Den politiske udfordring" (1987). (POLfoto)

Han var den første, der havde set nødvendigheden af en bibelsk reform, men han måtte se den ene efter den anden af sine disciple slutte sig til det lutherske røre, som fra midten af 1520'erne spredte sig ud over landet. Samtidig tog den katolske højgejstlighed ledelsen i kirken.

HERMAN TAST OG HANS TAVSEN

Den første lutherske prædikant, der begyndte at forkynde evangeliet i Danmark, var vist nok præsten Herman Tast i årene 1522-24. Kort tid efter møder vi et kraftigt røre i Haderslev, hvor der efterhånden, under hertug Christians beskyttelse, dannedes en evangelisk præsteskole, der blev et arnested for lutherdommen. I 1528 gennemførte hertugen en luthersk kirkeordning for Nordslesvig. Det egentlige udgangspunkt for den danske reformation blev imidlertid Viborg, hvor munken Hans Tavsens fra foråret 1526 trådte frem som evangelisk prædikant. Han havde bl.a. studeret i Louvain og i Wittenberg.

Snart kom det til åbent brud med de kirkelige myndigheder, og Tavsens følte sig alene bundet af "Guds ord". Borgerne stod på hans side, og det kom til heftige optrin i byen. Oktober 1526 kom Frederik I imidlertid til Nørrejylland, gjorde Tavsens til sin kapellan, udstyret med kongeligt værnebrev, og stillede ham under borgernes beskyttelse, ifald gejstligheden truede hans sikkerhed. Hermed var Tavsens unddraget al kirkelig myndighed og dog prædikant. Et tilsvarende værnebrev opnåede samme vinter hans medarbejder magister Jørgen Jensen Sadolin. I løbet af de følgende år opstod der et evangelisk menighedsliv i byen. Gudstjenesten ændredes gradvis, og Tavsens og Jørgen Jensen blev byens eneste sognepræster.

FLYVESKRIFTER

I slutningen af 1520'erne havde reformationen vundet fodfæste i en række byer og len. Det begyndte med en præst, der holdt evangeliske prædikener, som vakte et folkeligt røre; så forlod munke og nonner klostrene, evangelisk gudstjeneste med dansk sprog blev indført, og det endte med dannelse af, hvad vi ville kalde en "frimenighed" - ofte under ret tumultuariske

Uffe hin Store

Trods valgresultatet i Danmark betragtes Uffe Ellemann-Jensen som Europas regerende kejser indtil nytår.

forhold. Ikke mindst bidrog trykte skrifter til at sprede de nye tanker viden om; både i Viborg og Malmø skabte lutheranerne sig bogtrykkerier, hvorfra der udgik folkelige flyveskrifter, teologiske programklæringer og stridsskrifter og - hvad der ikke var det mindst vigtige - evangeliske viser og salmer, som levede på folkets læber.

Til at begynde med var det oversættelser fra tysk, men snart digtedes også danske salmer. I det hele taget er det ejendommeligt at se, i hvilken grad lutherdommen blev en i virkelig for-

– Jamen, han har jo ikke noget på!

1987 var året efter afstemningen om EF-pakken med valg til Folketinget. Igen fejlede den nationale selbevidsthed i mediernes øjne ikke noget. Super-europæeren Uffe Ellemann præsenteres med ironi og distance som kejseren af Europa bag krav om "Danmark til Donau". Fra Socialdemokratiet, som var imod "pakken", ser Anker Sørensen og Ritt Bjerregaard skeptiske til (Svømmøllen 1986).

stand folkelig bevægelse på bred basis, og den bestående kirke havde ingen åndelig kraft at stille op imod dette. Poul Helgesen manglede det folkelige tilsnit og var desuden en enlig fugl. Biskopperne og prælaterne var mest optaget af deres egne stands- og pengeinteresser. Virkelig offervilje var der ikke meget af; derfor kender den danske reformationshistorie heller ingen martyrier; de evangeliske fik forholdsvis hurtigt magten, og da den tid kom, faldt de katolske meget let til føje. Så langt var situationen dog ikke fremskreden omkring 1530. Situ-

ationen var snarere den, at der spredt over landet fandtes en evangelisk frikirke, navnlig i byerne, med egne præster og dansk gudstjeneste, uafhængig af biskopperne og deres kirkestyre.

TOLERANCE

Der anvendtes i disse år ikke tvang. Det vil naturligvis ikke sige, at det ikke kunne komme til voldshandlinger både fra den ene og den anden side, men fra kongens og rigsrådets side

hævdedes i virkeligheden en vidtgående tolerance: man skulle have lov at forkynde evangeliet frit i landet, hvad enten man forstod det katolsk eller luthersk. Tilslutning fik den evangeliske bevægelse først og fremmest hos det opvågnende borgerskab i byerne. Den blev således nært knyttet til den sociale modsætning mellem adels- og borgerstanden. Da Frederik I døde i 1533, var den katolske kirke i fuld opløsning. Det kom klart frem gennem den herredag, der samme år blev holdt i København. Kirkens ledelse savnede autoritet og visioner, og rigsråderne kunne ikke enes om at vælge en efterfølger for Frederik I. Vi er nu i grevefejdens tid.

GREVEFEJDE OG KATOLSK OPLØSNING

I 1534 blev Christian III konge, men først den 29. juli 1536 måtte København efter en langvarig belejring overgive sig, og dermed var kongedømmet endegyldigt genoprettet. Men kongen var i stor pengetrang efter krigen. Ingen havde lyst til at betale. Da gennemførte man et statsskup, som fratog kirken dens verdslige indflydelse. Kirkens gods og tiender blev inddraget til fordel for kongen, der lovede at bruge midlerne til kirkens og skolens gavn.

Allerede 6. januar 1537 sammenkaldte kongen i Odense et kirkeligt udvalg for at gennemføre reformationen. Til stede var bl.a. en række af de betydeligste evangeliske prædikanter. Denne forsamling udarbejdede den danske kirkes grundlov (Kirkeordinansen) på latin. To år senere forelå den på dansk.

Først og fremmest er det værd at slå fast, at der selvfølgelig ikke var tale om at grundlægge en ny kirke; hvad man ville, var at rense den gamle kirke således at Guds ord kunne få frit løb og ugudelige misbrug afskaffes. I Kirkeordinansen møder vi en virkelig evangelisk kirkeforståelse. Et er evangeliet og sakramenterne, som er kirkens livskilde, et andet de menneskelige ordninger, som til forskellige tider kan være forskellige. Konsekvent skelnes der mellem Kristi ordinans og kongens. Til den første hører prædiken og gudstjeneste, alle kirkelige handlinger, den kristne opdragelse, kirke- og skoletjeneres underhold og fattigplejen. Det kan der ikke rokkes ved. Kongens ordinans angår alle de praktiske foranstaltninger, som kan ændres

efter behov, og som tilsigter at få Kristi ordinans til at fungere under de bedst mulige forhold.

NYE SKIKKE SKAL GRUNDLÆGGES

Selv om reformationen var gået som en bred folkelig vækkelse ud over landet, var der naturligvis store dele af befolkning, som var ganske uberørt af det nye og hængte fast ved middelalderlig tro, gudstjeneste, ceremonier og overtro. Der skulle skabes og opbygges et evangelisk religiøst folkeliv, grundlægges nye skikke og nye traditioner.

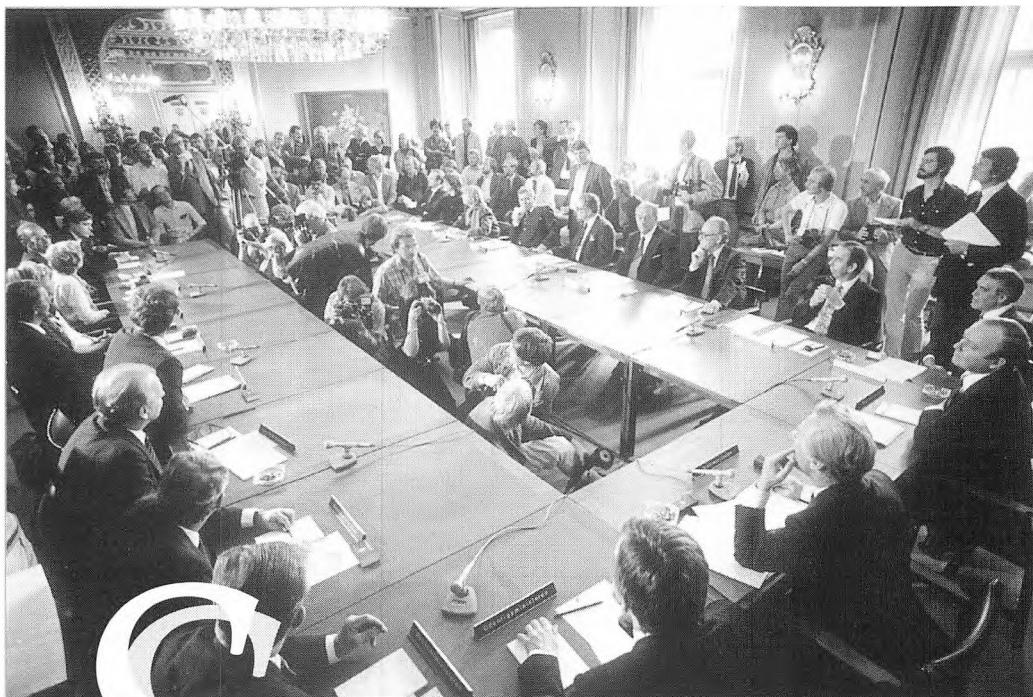
Det blev et hovedpunkt at skabe en brugbar dansk bibeloversættelse. Her var Kristian Pedersen manden. Allerede i 1529 havde han udgivet en oversættelse af Ny Testamente. I 1535 havde Tavsens oversat de 5 Mosebøger fra det hebraiske grundprog. Endelig i 1550 udkom Christian den III's bibel, som man med rette har kaldt "Reformationstidens litterære hovedværk", og som med sit klare og kernefulde sprog i generationer blev den danske kirkebibel. Ved siden af skriftlæsning og prædiken var menighedssangen blevet et hovedstykke i gudstjenesten, og en salmebog var derfor hårdt tiltrængt. De første forsøg var allerede tidligt blevet gjort i Malmø, men i 1569 udgav Hans Thomassøn, der var præst ved Frue Kirke i København, en ny salmebog, der indeholdt en række oversættelser af tyske lutherske salmer, gendigtninger af middelalderlige hymner og - som en ikke uvæsentlig del - de danske salmer, der var frugten af det nyvakte evangeliske liv. Hermed var grunden lagt til den rige skat af salmer, som ved siden af Bibelen har været den danske kirkes kostelige eje, og som måske mere end noget andet har bidraget til at bringe den lutherske kristendomsforståelse ud i folket.

BIBEL OG SALMEBOG

Inspireret fra Tyskland, men omplantet i Danmark, har reformationen på en gennemgribende måde formet min danske identitet. Mon ikke Bibelen på modersmålet og måske især Salmebogen er noget af det, der allermest har udformet vor danske identitet.

Poul Schlüters første pressekonference som statsminister i 1982. Skabte regeringen en vending i den økonomiske politik? Det besvares ikke i Schlüter-biografien. (POLfoto)

I foråret udkom en meget omtalt biografi om statsminister Poul Schlüter af Michael Kristiansen, Thomas Larsen og Michael Ulvemann. Kilderne til bogen udgøres hovedsageligt af interviews, og selve formen synes i det hele taget at varsle en ny form for biografiskrivning efter amerikansk forbillede. Presseforskeren, dr.phil. Niels Thomsen, Københavns Universitet, anmelder som historiker bogen og kritiserer den bl.a. for ikke at inddrage de kilder, der kunne give en sammenhæng mellem personlige forudsætninger og givne muligheder.

S

Strejflys over en mørk planet

BOGEN OM SCHLÜTER

Den 9. september i år har Poul Schlüter siddet ti år som dansk regeringschef. I politisk sejglivethed overgås han herved kun af Estrup, der var hans partifælle, men absolutte modpol som person, og af Stauning, om hvem man vel nok kunne sige det omvendte.

Om disse to forgængere i jobbet blev der først skrevet nogenlunde udførlige historiske biografier længe efter deres død og ingen, som både sigter højt og på hele manden. Men fra deres egen tid stod de i folket som markante og dominerende personligheder - elskede og hadede politiske førerskikkelser med store træk, stor arv og store myter efter sig.

En sådan position har bronzemedaljevinderen Schlüter ikke nået - ja han står vel mindre klart end de fleste af sine øvrige forgængere i statsministerstolen siden systemskiftet i 1901, hvor han tilmed er den første konservative. Der er ellers skrevet en hel del om ham i pressen, også et par små hyldestbøger, og han har ikke haft det mindste imod at udstille sit private liv for ugebladenes læsere. Hvortil jo kommer, at lyd- og billedmedierne efterhånden næsten dagligt fanger glimt af en statsministers ansigt, stemme og spontane ytringer - især når de, som i dette tilfælde, jævnligt omfatter en skråsikker fejlmelding.

Niels Thomsen

Det typiske EF-familiefoto i forbindelse med et topmøde. I spørgsmålet om national identitet, som også er behandlet andre steder i dette nummer af Siden Saxo, indtog Europaspørgsmålet for danskerne måske den vigtigste plads i 1980'erne. Hvilken holdning havde Poul Schlüter egentlig - og med hvilke kilder kan det belyses? (Foto: Jean Guyaux, EF-kommissionen)

DEN SAMTIDSHISTORISKE BIOGRAFI

Jomfrueligt stof er Schlüters person da ingen lunde. Alligevel er han forblevet forbavsende anonym - en mand, hvis bevæggrunde, kontaktnet og reaktionsmønstre står hen i det uvisse for de fleste danske vælgere. Selv om hans tid som dirigent i dansk politik nu måtte nærme sig sin afslutning, vil der da være et virkeligt behov for en politisk biografi eller levnedsskildring af manden: En bog, som belyser dansk politik gennem den sidste snes år med udgangspunkt i mødet mellem de vilkår, som udefra blev givet Schlüter - positionen, opgaverne og mulighederne - og hans egenskaber som menneske og politiker: hans motiver, talenter, indsigt og erfaringer, hans miljø, skiftende personlige relationer og typiske adfærd. Dette møde har jo forventeligt påvirket begivenhedernes gang samt fordelingen af magt og indflydelse på mange niveauer. Og der kan være stor indsigt at hente ved at studere både de almindelige vilkår og holdninger i samfundet og de konkrete politisk/parlamentariske forhold, som gav ham hans rolle og muligheder.

KILDEPROBLEMET

En løsning af denne opgave allerede i 1992 møder samme særlige vanskeligheder og samme særlige muligheder som andre "samtidshistoriske" arbejder: Der er store begrænsninger på det arkivalske materiale, som vil være en senere historikers arbejdsgrundlag til samme opgave. Thi de offentlige arkivers mange oplysninger om den politiske beslutningsproces vil ikke være tilgængelige før een eller to menneskealdre fra nu, og det samme gælder nok for de fleste af de private optegnelser, som måske på helt centrale punkter kunne korrigerer billedet.

Til gengæld har samtidshistorikeren jo typisk muligheder for at støtte og uddybe sin analyse ved aktivt at indsamle mundtlige erindringer (og notater) fra endnu levende medvirkende og tilskuere til begivenhederne. Disse interviews m.v. kan være kilder af første rang, både når de besvarer velovervejede spørgsmål fra intervieweren, og når de berigtiger perspektiver og proportioner ud fra det kyndige levende vidnes uerstattelige indsigt.

Men det er også et problematisk stof. De fleste husker langt dårligere, end de selv tror, og navnlig tænker og taler mange stadig som aktive medvirkende længe efter begivenheden - så f.eks. den afgåede politiker vejer og former sine ord ud fra sine egne gamle mål, sympatier og rivaliseringer.

Det skal ikke nægtes, at mangel på fri adgang til arkiverne undertiden har tjent som historikers dårlige undskyldning for at lade vigtige aktuelle emner ligge og samle sig om dem, der kan medføre opsigtsvækkende afsløringer fra hidtil hemmeligholdt materiale.

Men netop når man skal klarlægge en bestemt persons rolle i et historisk forløb, er det uhyre vigtigt at have oplysninger, der går bagom beslutningsprocessernes facit. Og det kan gøre opgaven næsten uløselig, hvis man mangler

materiale, som direkte angår hovedpersonen - hans private arkiv eller lignende. I så fald bliver fokuseringen på en enkelt person blot et fremstillingsmæssigt kunstgreb til at gøre et tilfældigt udsnit af den historiske sammenhæng - og ikke nogen biografi i den ovennævnte mere krævende forstand, fordi der i sidste ende mangler belæg for sammenhængen mellem personlige forudsætninger og de givne muligheder.

De fleste klassisk-metodisk tænkende forskere i nyere historie vil nok mene, at en rigtig biografi ikke er mulig uden et sådant grundlag. Dette var vel Troels Finks tanke, da han stillede over for et magert personarkiv valgte at skrive "Estruptidens politiske historie 1865-1894" i stedet for en Estrup-biografi.

EF-spørgsmålet og dermed bl.a. pakkeafstemningen i 1986 var en vigtig sag på regeringen Schlüters bord. På valgnatten i 1986 sidder Uffe Elleman Jensen og Poul Schlüter og forbedrer sig på mødet med pressen. Men hvordan klarede Schlüter krisen: Ved resolut indgriben eller med behændige manøvrer med støttepartiet? Det besvares ikke i Schlüter-biografien. (POLfoto)

Hvor stod Schlüter i forhold til den europæiske integration og vælgerbefolkningen? Det spørgsmål, som også var relevant længe før 2.juni 1992-afstemningen, besvares ikke i Schlüter-biografien. Poul Schlüter dagen efter nej-et til Maastricht-aftalen den 2. juni 1992 under en valgplakat holdt i netop de rød-hvide danske farver, der for et lille flertal signalerede en afgørende distance til EF. (POLfoto)

“EN JOURNALISTISK LØSNING”

De tre unge politiske journalister, som har skrevet denne bog om Poul Schlüter, har sat sig helt ud over disse betænkeligheder. De har simpelthen baseret bogen på 192 interviews med 112 personer, der har haft med manden at gøre som politisk medarbejder eller modstander, som embedsmand, organisationsmand, publicist, partiarbejder, sagførerkollega, ungdomsven, familie o.s.v.

Men udsagnene bliver ikke refereret, sorteret og vurderet konkret - i stedet hældt sammen i den store sorte gryde, hvorfra forfatterne så med fri hånd henter fortolkninger og illustrationer af fortiden. Hvad disse mennesker har sagt, hvor de har været uenige, hvad forfatterne har spurgt om, og hvad de har anvendt, kan læseren ikke vide, fordi bogen ikke bruger notehenvisninger, men bare i flæng nævner alle de 112 navne tilsidst. Og eet navn glimrer ved sit fravær - hovedpersonens.

Mangelen på præcis verifikation og kontrolmulighed gælder også de brugte skriftlige kilder. Disse omtales blot i forordet som “et omfattende arkivmateriale”. Eksplicit nævnes kun “minister mødereferater 1982-89”, og her får man ikke at vide, om det er dem alle, hvilke oplysninger i dem der er brugt til hvad, og hvad der ellers måtte stå i dem af interesse for dette emne.

Om dette skyldes, at forfatterne ikke er kommet helt regulært til dem, er ikke så vigtigt her. Den valgte gengivelsesform bevirker ialfald, at andre sjældent vil kunne bygge på oplysningerne. Mit gæt er, at de øvrige brugte skriftlige kilder stort set er klip fra aviser og blade. Det meste øvrige trykte materiale har de ihvertfald ladet ligge, hvad jeg siden skal komme ind på.

FORKLARING ELLER SLADDER?

Korrespondancer, private notater m.v. er der ikke klare spor af - og frem for alt har man ikke brugt hverken Schlüters, partiets eller Statsministeriets papirer. Derfor går der reelt kun meget tynde og luftige tråde mellem billedet af Schlüters personlige forhold - som skildres med massevis af ligegyldige og banale detaljer på ugebladsniveau - og hans virke som politiker.

Trådene er spundet bag lukket dør af mere eller mindre forarbejdede uddrag fra anonymt meddelte erindringer om episoder og almene indtryk.

Der antydes forklaringer ud fra indicier eller “circumstantial evidence” uden indlysende relevans og bærekraft, som jurister kunne sige.

I daglig tale kunne man bruge betegnelsen sladder. Det må her siges, at der både findes ondsindet sladder og almindelig sladder. Det er først og fremmest det sidste, der findes i denne bog - ret nærgående udpenslinger af forhold i mandens karakter og privatliv: Tiltalte forsømte studier og sagførergering for at dyrke sine politiske ambitioner; han havde smag for mange damer, fik ry som lovlig løs og sårbar i regnskabs- og pengespørgsmål, og viste sig flere gange rede til at bruge og svigte medarbejdere, men utilbøjelig til at stå ved det m.v. Der rapporteres adskillige mindre flatterende træk og handlinger. Men - hånden på hjertet - er de nok ikke meget større, flere eller anderledes end blandt folk som flest. Ondsindet sladder er da kun det, som er opdigtet eller fortegnet. Men sladder er det meste alligevel.

De “afsløringer”, som både må kaldes troværdige og væsentlige, er efter min mening meget få. Vigtigst er vel påpegningen af, at Schlüters midtsøgende afideologisering og hans stigende afhængighed af Niels Helveg i perioden 1980-88 var forankret også i venskabsbånd mellem de to ægtepar. Og dernæst at hans synligt ubalancerede reaktioner i slutningen af 80erne hang sammen med tabet af hustruen. Man må dog sige, at begge de to oplysninger har været på tryk før.

SCHLÜTERS LEVNED FRA NUL TIL TRES

Også i stil og snit lægger bogen sig et sted midt mellem det danske “Se og Hør” og de store lændes nyhedsmagasiner. Den er tæt pakket med nærgående detaljer, som kan vise hovedpersonens virkelige karakter og hans liv bag facaden - eller ihvertfald tilsyneladende dokumentere, at bladets reportere ved alt både om de skildrede småting og om de rask bedømte større sammenhænge.

Efter en smart appetitvækker i denne stil følger bogen gennem ti kapitler vor statsministers liv og karriere i tur og orden: (A) “da de store var små”: Den friske provinskøbmandssøn,

spejderdreng og KU-gymnasiast blev ved ukueligt snakketøj og gå-på-mod allerede som 23-årig landsformand for KU (1952-55). En hoben erindringsglimt af tvivlsom troværdighed og interesse. (B) "fristelser på livets vej": Men rejser og fester passede han bedre end foreningsmøderne, og han blev styrtet p.g.a. uvilje fra den almægtige partier Poul Sørensen samt regnskabsrod. Igen mange detaljer, det bliver svært at få checket.

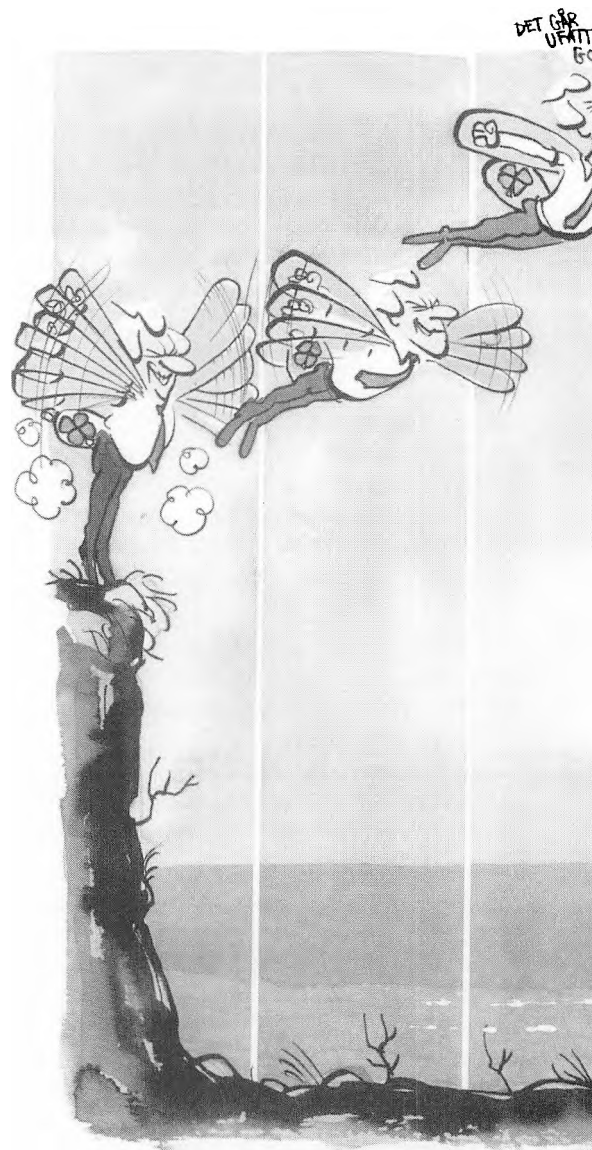
(C) "tung vej op ad bakke": Da han - uden megen iver - var blevet cand.jur. og advokat, valgtes han alligevel i 1964 til folketinget af støtter i Sønderjylland - som han snart svigtede ved at gå ind i kommunalpolitik i Gladsaxe 1966. Så bremsedes han igen af Poul Sørensen til dennes død, og hans ry som jurist ramponeeredes af en konkurssag (Haka-Kirk 1970). Skiltringen af tidens politik og Schlüters del i den er meget svag, hvilket stikker af mod 15 siders snak om hans første ægteskab.

(D) "dark horse i kaotisk opløb": I 1971 blev Schlüter dog politisk ordfører og i 1974 formand for både gruppen og partiet, der netop da rammes af et tilsyneladende dødeligt vælgerfrafald (omkring katastrofevalget i dec. 1973) og samtidig rystedes af indre strid om både magten og politikken. Schlüter vandt, da han kørte sit eget løb. Men i første omgang bøjede han af for højrefløjen - Ninn Hansen m.fl. omkring "Rolighed" - for siden uden ideologiske hæmninger at få partiet med i flest mulige forlig.

De spegede tråde udredes ikke konkret - hvorfor netop Schlüter? Hvordan skaffedes stemmerne? Man savner også det indblik i partiets krise, som ellers kan uddrages af trykte vælgerundersøgelser. En meget svagt afsnit om den afgørende fase i karrieren.

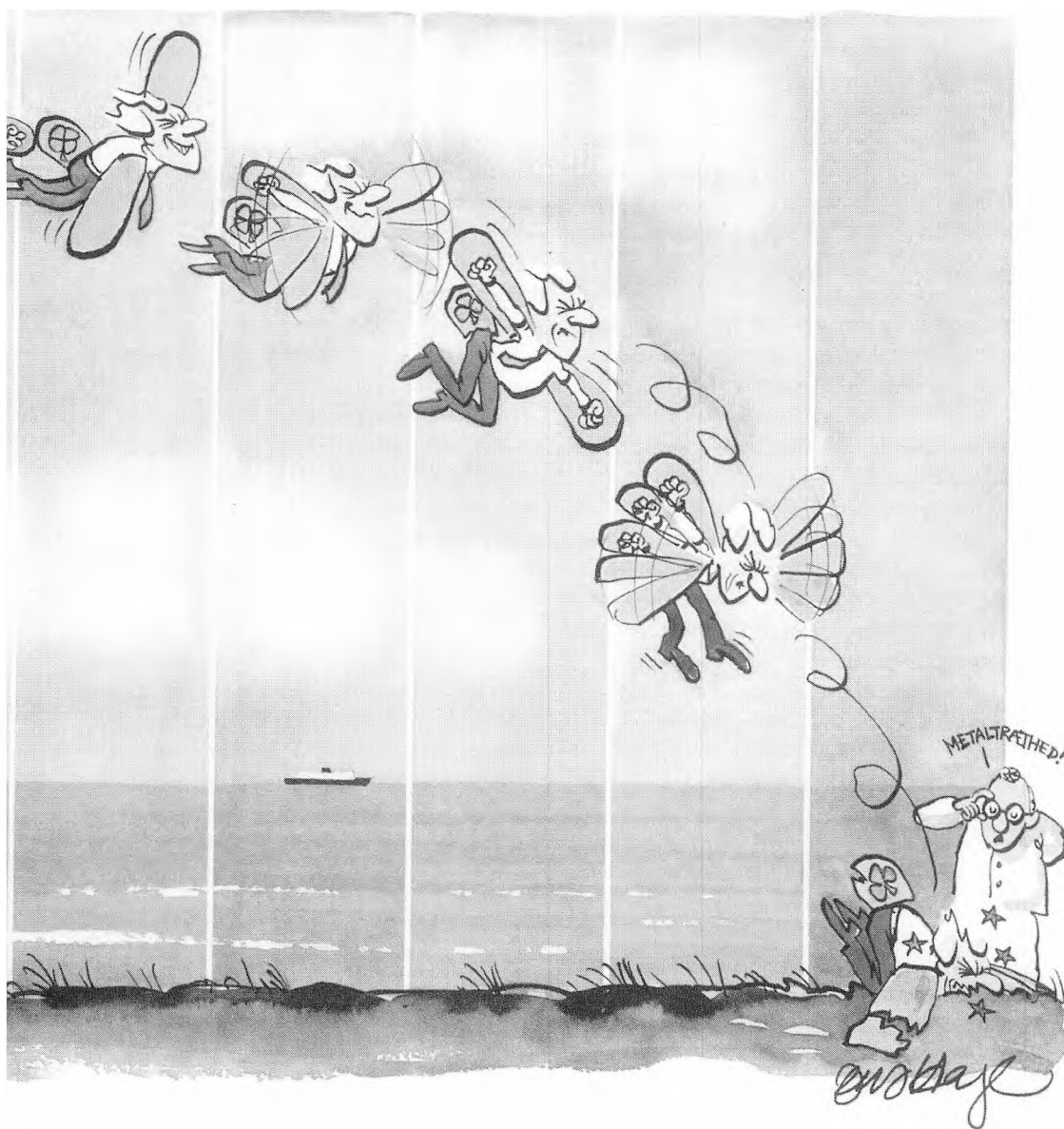
(E) "fra stik-i-rend-dreng til statsminister": Da S-regeringens aftakning skete i et brudt forløb 1981/82, klarede Schlüter med hjælp fra Niels Helveg (RV) at fortrænge Henning Christoffersen (V) fra posten som firkløverregeringens chef. Han fyldte den effektivt og loyalt i de første år, begunstiget af ydre konjunkturer - og af stabilere hjemmeliv med en ny hustru og reddet fra en hussalgsskandale.

Modsat de forudgående manøvrer og ledelsesmåden - der efterhånden skiftede til det værre - er substansen i den nye politik 1982-86, med alle dens alvorlige begrænsninger, yderst lem-fældigt skildret og diskuteret, ligeså regeringens

dybe knæfald i udenrigspolitikken m.v., som brød vor vante statsskik.

(F) "overlevelsesteknik i hårdt vejr": Svigtende vælgertilslutning fra 1987 medførte udskiftning af ministre og små regeringspartier (1988, 1990). I forbindelse hermed accentueredes problemerne i den "midtsøgende" økonomiske slingrekurs, som især skulle pacificere Socialdemokratiet og LO, men siden også dæmpe uroen i erhvervslivet og det borgerlige bagland - Lykketofts skattereform, kartoffelkuren, de sociale fingeraftryk, ambiforliget, "Danmarks-

historiens største oplæg" og skattelettelsesplanen.

Oveni kom de andre udfordringer som EF-reformen 1986, raketsagen 1988, flygtningepres, Tamilsag med flere "affærer". Sætter man sig i Schlüters sted, føles det som en tur i et spøgelsestog, hvor overlevelsen ikke mere beror på god fastspænding og rigtige reaktioner, men på held udefra - som Aukens brølere og den tyske genforenings tilskud til vor økonomi. Den strategiske sammenhæng mellem problemerne kommer ikke tydeligt frem, og igen er

det uvist hvilken rolle, man skal tillægge Schlüters vekslende personlige trivsel, der skildres ret så indgående undervejs.

Det må understreges, at de fængende rubriker over de seks udviklingsfaser er mine egne - men formet helt i bogens ånd.

HVOR ER KONKLUSIONEN?

Nogen egentlig konklusion, en sammenfatning af kritisk efterprøvede svar på systematisk opstillede spørgsmål, får læserne ikke. Hen ad

vejen tegner forfatterne dog et helhedsbillede af Schlüter, dels indirekte ved at dvæle ved bestemte adfærdsformer, og dels i spredte karakteriserende sætninger.

Man får indtryk af en pågående og rådsnar politisk "operator", der navnlig forstår tilpasningen til øjeblikkets krav og sjældent hæmmes af tidligere meninger, løfter og alliancer. Hans svaghed i den nævnte rolle er - logisk nok - en indre mangel på retningsfornemmelse og faste forbindelser til vægtige politiske meningsfæller.

I sidste ende er han sin egen mand, hverken statsmand eller folkefører. Politisk ideologi har han ingen respekt eller interesse for. Det kan bruges agitatorisk til at holde kernevælgerne i ro, men er ellers blot "noget bras", som gør det sværere at række ind mod midten, hvor både alliancerne og de bevægelige vælgere er flest.

Det pudsig er, at de tre forfattere - skønt de ikke undser sig for at anlægge en småforarget tone her og der - i grunden synes at dele dette syn på politik som en åben konkurrence på standardvarer - en fortløbende sportskamp, hvor kun dagens points og placeringer tæller. Sådan opfatter mange politiske reportere den løbende politik og sådan serveres det i mediernes nyhedsstof for at kunne konkurrere med politistoffet, sporten og de andre hverdags-sensationer. Med de valgte hovedkilder (interviewene) og arbejdsmetoder vil forfatterne meget let genfinde dette kynisk-professionelle virkelighedsbillede.

Da forfatterne tilsyneladende også nærmest deler Schlüters grundholdning, den affarvede pragmatiske konservatisme, som kun den sociale duft skiller fra højresocialdemokrater, er de meget tæt ved at anerkende ham og "hans resultater". Men målestokken er så i grunden antallet af points i det løbende parlamentariske magtspil og evnen til at fastholde statsministerposten ved at betale den til enhver tid forlangte pris.

SAMFUNDSMORAL OG HISTORIE

Langt hen ad vejen svarer dette måske nok til hovedpersonens opfattelse. Men samfundsmoralen og historien har jo en anden alen, og her svigter bogen. Metodisk og materialemæssigt set kan man sige, at de tre journalister ikke i nævneværdigt omfang har udnyttet det store, frit tilgængelige trykte kildemateriale i betænk-

ninger, aktuelle oversigter m.v. fra de kommissioner, råd og nævn, der løbende registrerer og diskuterer økonomiens tilstand, behovet for lovgivning, internationale aftaler o.s.v.

Selv Folketingstidende benyttes kun helt sporadisk. På dette afgørende punkt, samfundsstyringens midler, resultater og videre målsætning, er forfatterne blevet stående ved hastigt forbiflimrende øjebliksindsigter og allemandsvi-

den. Hovedspørgsmålene bliver da ikke besvaret, ofte end ikke stillet. En del af dem fremgår af mit referat ovenfor. Andre er: Blev der skabt en vending i dansk økonomi fra efteråret 1982 ved regeringens politik - eller lå det meste i S-regeringens sidste tiltag og bedringen af konjunkturerne? Var Schlüter selv en støtte for dem, der drev politikken - Christophersen m.fl. - eller solgte han straks al langsigtet genopretning for at holde de radikale glade og hugge ind på Fremskridtspartiet?

Udgjorde markedsplanerne 1986 og raketterne i 1988 reelle kriser, som statsministeren klarede ved resolute indgreb - eller var det bare behændige manøvrer med støttepartiet, vi så? Skyldtes forbedringen af betalingsbalancen fra 1989 konjunkturer eller spillede kartoffelkur m.v. en rolle? Hvor stod Schlüter m.h.t. den europæiske integration og vælgerflertallets syn på den?

NY SCHLÜTER-BOG PÅ VEJ

Nogen virkelig bedømmelse af Schlüters gerning giver bogen derfor ikke: Dens synsfelt er den løbende politiske magtkamp, og selv her betyder dens meget spinkle og tvivlsomme materialegrundlag, at der kun er skaffet resultater af begrænset værdi. Retfærdigvis må det jo siges, at vi endnu ikke har en nogenlunde udførlig oversigt over dansk politik i 1980'erne, og denne bog meddeler trods alt mange oplysninger, som indtil videre vil gøre den nyttig for interesserede. For denne kreds vil problemet være, at de konkrete fejl i bogen - flere er påpeget ved anmeldelser og forargede indlæg i pressen - er svære at lokalisere på grund af de manglende specifikationer og noter.

Det vides, at der sidst i august vil udkomme endnu en bog om Poul Schlüters politiske indsats, skrevet af Børsens politiske redaktør, mag.art. Henning Fonsmark.

Papirnussernes fremmedlegion?

Tæt på

Historien og den nationale identitet er beskrevet andetsteds i dette nummer i de bidrag, en række politikere har leveret. Men måske er dansk identitet endnu tættere inde på livet af de mange danske, der frister en tilværelse "nede i EF". John Christensen, Siden Saxos "historie-korrespondent" i EF, giver sin beretning om det at være dansk i EF siden 1973.

Gare du Midi, Bruxelles. Jeg satte min fod på perronen ved frokosttid den 11. februar 1973, en mørk og regnfuld søndag. Foran mig lå, ikke mine drømmes stad, men en endeløs række af grågrime og svovlforvitrede café-facader, og blandt dem også det banegårdspensionat, hvor jeg skulle tilbringe mine fire første nætter i Europa.

For jeg var ikke bare turist i Bruxelles - jeg var nede i EF, med et telegram i baglommen som bad mig give møde kl. 8.30 den følgende morgen, i denne by der var mig totalt fremmed, på en adresse jeg endnu ikke havde lokaliseret på kortet, i en egenskab - assisterende oversætter - hvis egentlig indhold jeg kun havde vage begreber om. Og dét for en periode og på vilkår, som mildt sagt var behæftet med usikkerhed, formidlet som de var i telegrammets på én gang lapidariske og tysk tågede bureaukrat-jargon.

Min viden om EF hidrørte fra et - ulæst - eksemplar af Romtraktaten kombineret med den selektive desinformation, som de stridende fløje søgte at skyde hinanden af banen med under EF-kampagnen i efteråret '72. Det var en ringe trøst, at jeg dengang havde følt mig oplyst som folk var flest - eller mere endda. For jeg vidste rent faktisk intet af direkte relevans for dén europæiske virkelighed, som lå 14 timers togrejse fra København. Ja, specielt om EF's institutioner og deres virkemåde var min paratviden rørende beskeden.

HISTORIKER FOR EN UGE

Uvidenheden var delvis undskyldelig. Jeg havde travlt i januar 1973, hvor jeg skulle afslutte min hovedfagseksamen i historie med en områdeprøve i Tysklands historie 1919-1945. Beslutningen om at lægge ansøgning ind på det ukendte job i Bruxelles var truffet impulsivt, ud fra en tilfældig avisannonce et par måneder tidligere; den var vel nærmest glemt igen, da der midt i repetitionsræset pludselig kom dumpende to anbefalede breve fra Generalsekretariatet for De Europæiske Fællesskabers Økonomiske og Sociale Udvalg med indkaldelse til "udvælgelsesprøve" den 2. og 3. februar.

Det blev en sælsom uge. Jeg gik selvsikkert til eksamensbordet den 30. januar, stoppet til hårrødderne med dyb indsigt i nationalsocialismens historie. Desværre havde eksaminator lagt spørgsmålet i det historiografiske område. Klappen røg ned som en guillotinekniv. Jeg bestod, akkurat. Men historikerværdigheden havde dårlig nået at bundfælde sig, da jeg et par dage efter tog bussen ud til Handelshøjskolen på Fabrikvej for nu at få overstået disse mærkværdige "udvælgelsesprøver".

Nervøs kunne jeg ikke være, for jeg anede ikke hvori det svære bestod. Uden komplekser sad jeg gennem to dages skriftlige prøver i oversættelse fra engelsk og tysk til dansk og en afsluttende konfrontation, i interviewets form, med

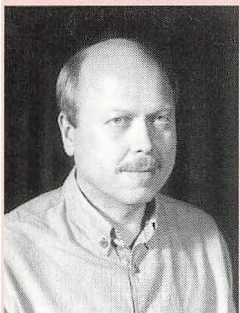
*John Christensens første møde med EF og Bruxelles: "Foran mig lå, ikke mine drømmes stad, men en endeløs række af grågråmede og svovlforvitrede café-facader, og blandt dem også det banegårdspensionat, hvor jeg skulle tilbringe mine fire første nætter i Europa."
(Foto: forfatteren)*

*En arbejdsplads i EF, ØSU i Bruxelles, hvor artiklens forfatter John Christensen tog ned i 1973 for at arbejde som oversætter - med en historiedannelse som baggrund.
(Foto: forfatteren)*

John Christensen

et stilfuldt panel af europæiske sprogchefer, som på hver deres fremmede tungemål udspurgte mig om fx. Grønlands forfatningsretlige status og Den 5. Republiks fødsel; men de gik unægtelig mere i bredden end i dybden, og undgik taktfuldt, eller måske snarere med realistisk overlæg, at sondere mit kendskab til EF's institutionelle struktur.

Det var lørdag eftermiddag. Tirsdag aften kom telegrammet. Jeg var ansat fra den følgende mandag.

VELKOMMEN TIL BABEL

Min debut på den europæiske scene blev unæg-

telig hovedkuls. Jeg fandt Det Økonomiske og Sociale Udvalg, en halv times gang fra pensionater, hvis ejer sad permanent klodset op med puder foran et flimrende TV, elskværdig, men ikke nem at distrahere. ØSU havde netop overtaget Ministerrådets oprindelige bygning i Palais des Congrès, nær byens centrum.

Det lå smukt og bekvemt. Så vidt så godt. Men efter et par timers rundføring i administrationsafdelingen gik det op for mig, at jeg, som blot to uger forinden inter havde vidst om dét at oversætte, i realiteten nu var ansat som den første danske oversætter i ØSU. En barere bund end den ville være svær at opdrive. Et nyt job i et ukendt fag med en halv snes separate emneområder, som hver især fremtrådte med

både en faglig og en EF-politisk terminologi, der var mig totalt fremmed.

Ene mand blev jeg kastet ind i oversættelsen af så meget jeg orkede af arbejds papirer, notater og administrative meddelelser til februar måneds møder i ØSU's faglige sektioner, samt ikke at forglemme ØSU's 109. plenarforsamling sidst på måneden, hvor selv tre dages knoklen fra tidlig morgen til sen aften ikke var nok til at afvikle papirbjerget.

Jeg gjorde én opdagelse mere i denne hektiske periode: nok var jeg ansat som oversætter fra tysk og engelsk, men næsten alle tekster kom på fransk, så jeg måtte navigere rundt i mit nye univers med det medbragte eksemplar af Høsts blå lommeordbog som eneste vejviser.

*Forudsætningen for de danskes arbejde i EF-bureaukratiet - og samtidig medvirkende til at bringe nationalitetsspørgsmålet stærkere på banen - var den danske tiltrædelse af Rom-traktaten i 1972.
J.O.Krag underskriver.*

I store dele af befolkningen er opfattelsen, at EF huser et gigantisk bureaukrati. Det kom også frem i valgkampen forud for afstemningen om EF-pakken i 1986, da "Kaj sagde nej" til "Burokraxelles" (Foto: POLfoto)

I novicens øjne må ethvert bureaukrati virke både uoverskueligt og uforståeligt, og mystifikationen får en ekstra dimension, når systemet - som tilfældet er med EF-institutionerne - læner sig tæt op af franske administrative forbilleder. EF's oprindelse og institutionernes placering taget i betragtning er dét ikke så sært.

Men der blev unægtelig stillet bratte tilpasningskrav til en ubefaren nordbo, som nok havde været på rejse i Europa før, men aldrig haft fremmede mentaliteter så tæt inde på huden. Meget i miljøet forekom om ikke middelalderligt, så dog klart fortidigt: et halvt hundrede

oversættere med skrattende fyldepenne og en så bogstavelig tro på håndværkets magi, at sidelange tekstformler blev afskrevet gang på gang på gang, selv om fotokopiering kunne have gjort 30%, eller mere, af arbejdet.

I denne verden af aristokratisk standsbevidsthed bukkede kun svage sjæle under for skrivemaskinens vulgære bekvemmelighed. Lige så antikverede var også de øvrige led i produktionsprocessen. Sekretærerne i skrivestuen måtte trække i kitler, når dokumenterne var i sidste rettelsesfase, for der blev arbejdet på de oprindelige, tilsværte stencils. Og papirstrømmen blev dirigeret - eller snarere forhalet - i alle retninger af et italiensk domineret kontor, som bar navnet Koordinationen, men sjældent hed andet end Spaghetti Junction.

STATUS EFTER 20 ÅR

Man kan vælge to vinkler, hvis man vil gøre status over de sidste knap tyve års EF-administrationshistorie. For en "medaktør" i hele dette forløb er det indlysende, at der er en verden til forskel mellem pionertidens kaos i 1973 og de, som det hedder i den kinesiske talemåde, interessante tider efter unionsnej'et i juni 1992.

En ting er, at dokumenterne nu flyder elektronisk fra 120 oversætteres tekstbehandlingsanlæg, at sekretærerne blot sætter koder på og sender videre til trykning, og at mødepapirer kanonerer via faxmodemer fra de sagsbehandlende afdelinger direkte ud til ØSU's medlemmer i EF's fjerneste regioner. Men der er ingen grund til at gøre overflødig dyd ud af den teknologiske udvikling. En lige så radikal modernisering er sket i mange offentlige forvaltninger, og i det private erhvervsliv er man nået videre endda.

Nej, det vigtigste skred er indtruffet i aktørens egen bevidsthed. Et sted undervejs er en mental lydmur blevet gennembrudt. Det kan ikke tidsfæstes præcist, punktet hvor EF-bureaukratiet taber sin mystik og fremstår som ethvert andet kontorlandskab. Vist kan spillereglerne være komplicerede, men de er der. Det kan forstås og beherskes.

EUROPA PÅ KROPPEN

Men hvorfor sker så denne forvandling? Svaret

ligger i det daglige samspil mellem mennesker af 12 forskellige nationaliteter, Når man har tilbragt tyve år på en mangesproglig og multikulturel arbejdsplads og på sin krop har følt, at dette vitterligt lader sig gøre, ja, så har man pludselig ikke fantasi til at forestille sig andre løsninger.

Det er ikke fordi, jeg har haft en europæisk vision på toppen af en brændende tornebusk. Der er ingen turistromantik i EF-administrationen. Bestemt ikke alle fordomme bliver afkræftet i praksis. Men når de nationale forskelligheder kommer til udtryk som personlige egenskaber hos arbejdskolleger, undgår man at stirre sig blind på dem. Man vænner sig til hinanden.

Det er mange år siden den franske kontorchef troede han var offer for en ondartet hallucination, da et nyansat dansk kontorbud med langt hår og guldørenring pludselig stod med hans post i hånden; han rejste sig fortumlet bag skrivebordet og brølede: "Tag det væk!" om dette hæslige gespenst, der formørkede hele hans æstetiske begrebsverden.

Samtidig er det dog værd at understrege, at dette multikulturelle samarbejde ikke koger sine deltagere ned til en smagløs eurogrød. Jeg har hverken mistet mit eget sprog eller min egen kultur. Som oversætter er man tværtimod af faglige grunde nødt til at klamre sig bevidst til begge dele. Derimod sker der en relativering af sprog og kultur.

Dansk var i starten selve referencerammen, det udkigspunkt hvorfra jeg forsigtig tog mål af et kaotisk og fremmed kulturlandskab. Nu er min danskhed et stykke personlig bagage, som jeg skal hævde mig med i forhold til kolleger med en anden sprog- og kulturbaggrund. Og ikke bare hævde. For overhovedet at forstå sin egen kulturelle egenart, må man - i positiv forstand - sætte den op mod de andres. Opgaven er elementært spændende.

EUOKRATEN SOM TEGNESERIEFIGUR

Men der er også en anden vinkel på historien. For til hvad nytte er disse personlige erfaringer med det europæiske embedsværk, og med det danske bidrag til EF's administrationshistorie siden 1973? Selvfølgelig er det oplagt at drage optimistiske paralleller mellem kontorernes alt i alt velfungerende mini-verden og det store

europæiske samfund "udenfor".

Men nøgternt set står man temmelig isoleret med de tyve års erfaringer og viden. Vel er det sandt, at EF løser en meget krævende forvaltningsopgave med et personale, som kun er det halve af fx. Københavns kommunes, og at hovedparten af de godt 25.000 ansatte - heraf omkring 600 danskere - er endda særdeles kompetente og velkvalificerede.

Men dén historie er aldrig nået frem til hjemlandet, ikke fordi den er falsk, men fordi ingen rigtig har brug for den.

Vist kan der være dage, hvor jeg ser ind i spejlet og får øje på et overset stykke samtidshistorie. Det er egentlig ikke selvmedlidenhed jeg føler, snarere en mild undren over dette gabledede hul i tidens krønike.

Det er jo et faktum, at man ved at have tilbragt 14 dage med Marilyn Monroe, et par måneder på et synkefærdigt træskib i troperne, eller nogle sæsoner i en obskur sydeuropæisk fodboldklub, næsten automatisk opnår hævde på at indskrive sig i den nationale bevidsthed med førtidige erindringsbind. Vi danskere har normalt stor respekt for landsmænds gerninger under fremmede himmelstrøg og akklamerer både den bizarre éngangs-bedrift og salget af særlige talenter til den højestbydende. Guld og glorie er et smukt eventyr.

Sært er det da at befinde sig midt i en fortælling, som kombinerer alle udlandseventyrets ingredienser - uden at svanefamilien nogensinde dukker op. Der er, mildt sagt, ingen større forståelse for "den europæiske embedsmand". Det er en figur der lever et fred- og hjemløst liv i medierne, tegnet over samme stereotype læst som fx. folkeeventyrenes sadistiske bondeplager. EF-bureaukrat, flommeeuropæer, eurokrat ... etiketterne klistres tilfældigt på enhver embedsmand og politiker, der har sit daglige virke på den gigantiske regelfabrik nede i Bruxelles. Toplønnede papirnussere, som kun er rigtig glade når de finder en krum agurk.

Der er mange forklaringer på, at historien standser derved. For modstandere af EF er det unuancerede fjendebillede af oplagt nytte. Men selv for unionsivrige politikere er der taktisk mening i at benytte "kontoristerne i Bruxelles" som lynafledere i en hjemlig politisk debat. Det får så være. På sin egen måde vil samtidshistorien jo alligevel formå at afspejle de blinde vinkler.

I DIALOG MED NATALIE ZAHLE

Birgitte Possing

I foråret 1992 forsvarede en disputats om Natalie Zahle, foregangskvinde på en række områder, hvor en senere generations kvinder krævede ligestilling. Kritikken ved forsvaret af disputatsen drejede sig bl.a. om biografien som genre: Er den, og i givet fald hvornår, videnskabeligt acceptabel?

Et er givet. Genren har, som også artiklen om Schlüter-biografien viser det, en stor tiltrækningskraft blandt det læsende publikum og journalister. Forlagsredaktør Klaus Rothstein har for Siden Saxo interviewet forfatteren bag disputatsen, lederen af håndskriftafdelingen ved Det kongelige Bibliotek, Birgitte Possing.

På vej hjem efter af have interviewet Birgitte Possing om hendes store Natalie Zahle-biografi, stopper jeg op ved en bogkasse hos en marskandiser på Christianshavn. Jeg fisker Lytton Strachey's "Store Victorianere" op af kassen - en af Gyldendals værdifulde Uglebøger - et fund til en femmer.

På omslaget er den drabelige kritiker Kai Friis Møller citeret for en karakteristik af bogens for-

fatter som en repræsentant for den "helt moderne og helt klassiske opfattelse af biografien som henhørende til de skønne kunster". Og inde i bogens forord siger forfatteren selv: "Vi mangler forståelsen af, at det er lige så stor kunst at skrive en fuldkommen biografi som at leve et fuldkomment liv. Disse tykke bind, hvormed vi plejer at hædre vores store afdøde, hvem kender ikke dem, med deres dårligt fordøjede ophobning af materiale, deres udtrådte stil, deres kedsommelige panegyrik og deres sørgelige mangel på begrænsning, objektivitet og disposition?" Det er - på det nærmeste - Birgitte Possings ord om igen.

VILJENS STYRKE

Viljens styrke er titlen på Birgitte Possings disputats om Natalie Zahles liv og værk. I titlen er det naturligtvis den biograferede, der hentydes til, men også biografien selv kan henvise til sin viljes styrke med arbejdet - det arbejde, som Birgitte Possing har gjort for ikke at reducere biografien til det hun kalder "en pædagogisk leg med skæbner".

At skrive en biografi er at gå ind i et andet menneskes liv på godt og ondt, drage essensen ud og fremlægge den for læserne i et godt og klart sprog. Det kræver lydhørhed, for man skal ikke, pointerer Birgitte Possing, få personen til at passe ind i de forventninger, man går til arbejdet med. "Der skal opstå en dialog mellem den biograferede, biografen, den biograferedes samtid og læseren - så er projektet lykkedes".

TO MÅDER AT SKRIVE BIOGRAFI PÅ

Der er - mindst - to måder at skrive historiske biografier på, og metoderne varierer alt efter projektets hensigt. Er der tale om en videnskabelig biografi, er fremgangsmåden akademisk, mens en biografi, der søger at fremstille et mere personligt portræt, i højere grad kan låne stilistiske elementer fra litteraturen i øvrigt.

"At skrive en historisk biografi er ikke bare videnskab, det er også kunst. Jeg har lagt nogle kunstneriske, stilistiske ambitioner ind i mit arbejde med Natalie Zahle-biografien, der har fået en form, som især mange litterater godt kan lide. Omvendt synes nogle historikere, at

mit sprog og min stil er for litterær.

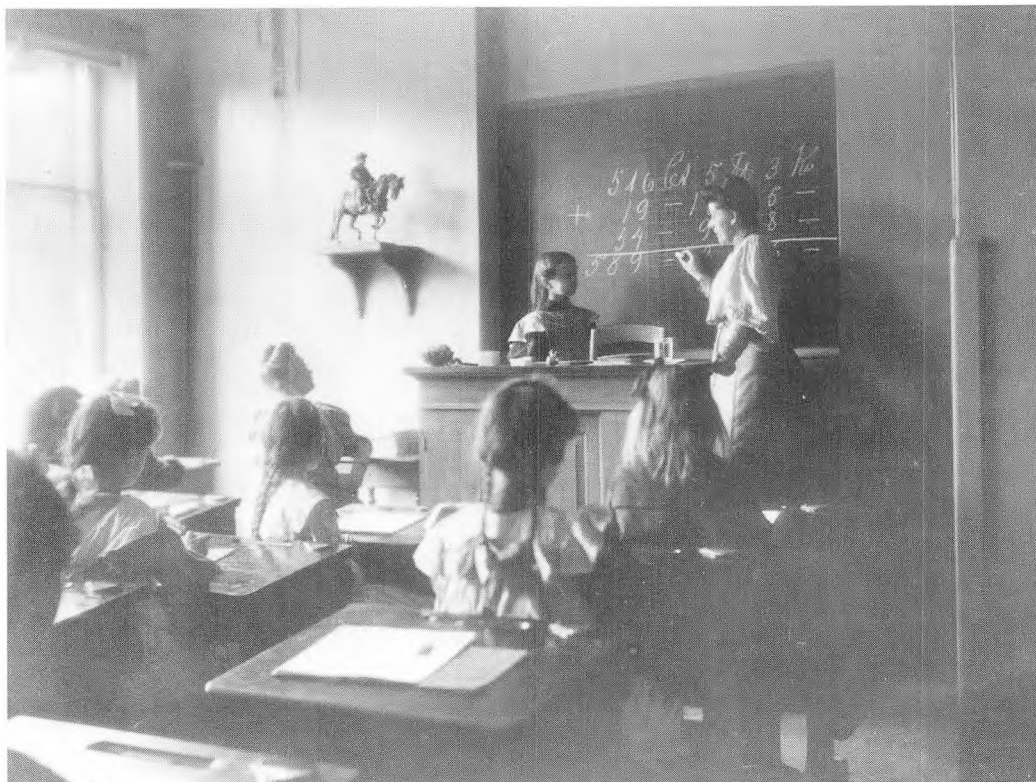
Men min holdning er, at en biografi er en rekonstrueret fortælling, og derfor har jeg bestræbt mig på at aflægge mig det sprog, som jeg er vokset op med på universitetet. En biografi skal sprogligt formidles til læseren, så den ikke bliver for tør," siger Birgitte Possing.

Hun har bl.a. lagt vægt på at skildre personen Natalie Zahle i sin disputats, hvilket hun er blevet kritiseret stærkt for.

"Jeg mener, at den historiske videnskab har meget svært ved at bedømme historiske biografier, og det er i højere grad et problem for den historiske videnskab, end for de historiske biografier. Ved forsvaret for min disputats blev jeg bebrejdet, at jeg havde beskrevet Natalie Zahle som person, men jeg har helt klart præciseret forholdet mellem hendes liv, hendes værk og hendes tid.

Natalie Zahle 1907
(Gyldendals billedarkiv)

*E*n regnetime på Zahles skole, udat. (Gyldendals billedarkiv)

Der findes simpelthen andre metoderegler i biografien end inden for andre historiske særdiscipliner. Det mest misforståede er at gøre biografien til en lille del af en anden disciplin, som f.eks. skolehistorie, kirkehistorie, politisk historie eller kvindehistorie, sådan som mine historie-kritikere ville det.

Den biografiske genre har et afgrænsningsproblem, da et menneske har utallige livsaspekter og kommer i kontakt med utallige tidsfænomener i løbet af sin tilværelse. Principielt kan alle disse aspekter bruges af biografen som indgange til at forstå og forklare hovedpersonens liv og værk. Reelt er det forfatterens opgave med en høj grad af metodisk bevidsthed at prioritere mellem tilgangene for at kunne gå i dialog med det menneske, der er værket emne.

Den klassiske historiske biografi koncentrerede sig om livet og værket. Efter at de kritiske -ismer som f.eks. marxismen i 1960'erne og 1970'erne fjernede det menneskelige, har alt i en årrække været svært fornægtende over for personernes liv.

ET OPSVING FOR BIOGRAFIEN

Men der er i disse år en tendens til et opsving for biografien over hele Europa. Den historiske biografi står i hjertet af historikernes interesse på grund af dens flertydigheder. Lærerne vil have billeder, ikke forbilleder, af mennesker der tror og tvivler, elsker og hader, hersker og beherskes. Lærerne ønsker ikke rene identifikationer, men et billede af deres egen situation på godt og ondt - og det kan reflekteres i en biografi.

Netop derfor skal biografien have en stilistisk fremstilling, der gør den til en fortælling, og for biografien skal det være en udfordring at gå ind i grænselandet mellem analyse og fortælling. Det lægger visse krav på den historisk uddannede biograf om at have nogle kreative ambitioner.

Opgaven for biografen er at få individet ind i biografien uden at smide alt, hvad 1960'erne og 1970'erne lærte os, ud med badevandet. Analysen, tidsdimensionen, personens liv - alt det skal med. Jeg har for at få et nuanceret syn på Natalie Zahle også brugt teknikker, som ikke er gængse for den historiske biografi.

August Jerndorffs maleri af Natalie Zable (Gyldendals billedarkiv). Birgitte Possings Viljens stykke om skaberen af et af Danmarks unikke skoleimperier, Natalie Zable (1827-1913), er historien om en mangesidet person, der skabte sig selv en hidtil uset position i sin samtid. Natalie Zable skabte sin skole, hvor piger og kvinder for første gang blev uddannet på ligefod med drenge og mænd. Hendes værk skabte fundamentet for den tidlige kvindebevægelse og slukkede kundskabstorsten for generationer af unge kvinder.

Bogen kaster nyt lys over hendes liv og værk på baggrund af samtidens kulturelle, politiske, dannelsesmæssige og kønspolitiske strømninger. Den søger efter mennesket bag myten og inspirationen bag mennesket.

Klasse fra N.Zahles
Husholdningsskole, januar
1884 (Gyldendals billed-
arkiv)

LITTERÆRE TEKSTANALYSER

Via litteraturforskningens tekstanalyser har jeg undersøgt nogle kilder, bl.a. Natalie Zahles vidnesbyrd om eleverne og nogle upublicerede strøtanker fra hendes hånd. Den fremgangsmåde fattes lagt bedre af litteraterne end af historikerne, men jeg mener, at det er nødvendigt at bryde med de traditionelle fremgangsmåder, hvis stoffet inviterer til det.

At skrive en god og omfattende biografi er som at bygge et hus med stillads omkring. Mange historikere vil stoppe før stilladset er pillet ned igen, men så kan man jo ikke få øje på husets detaljer, ornamentik og forsiringer. Derfor skal stilladset pilles ned igen, før bogen er sprogligt færdig. Det kræver, at man er omhyggelig med sine formuleringer - men jo mere omhyggeligt og nuanceret man søger at formulere sig, des klarere bliver ens overvejelser," siger Birgitte Possing.

Netop disputatsens stil og Birgitte Possings behandling af personen Natalie Zahle var genstand for debat ved forsvaret - og derefter i Weekendavisens spalter. Formanden for

bedømmelsesudvalget, der accepterede disputatsen, professor, dr.phil. Niels Thomsen gik i rette med avisens referat fra disputatsforsvaret og fremkom med en ramsaltet kritik:

KRITIK

"Bedømmelsesudvalget havde forinden påpeget manglerne, men uden at fremkalde større forbedringer, og havde derefter nølende accepteret afhandlingen som belønning for den grundige og velovervejede tolkning af de mange breve m.v. samt en enkelt original analyse af elevbedømmelser".

Herefter skriver Niels Thomsen, at Viljens styrke har "oplagte mangler", hvad angår Natalie Zahles indsats i skolevæsenet, på hendes lidt sammensatte forhold til kvindernes gradvise erhvervsmæssige, juridiske og politiske ligestilling, og på hendes politiske stillingtagen.

Birgitte Possing har ikke deltaget i avisdebatte og under forsvaret søgte hun at undgå polemik. Men til Siden Saxo siger hun:

FORSVARET

“Førsteopponenten ville have haft institutionens - Zahles skoles - historie, andenopponenten ville have, at jeg skulle have skrevet tættere op ad kvindeforskningen. Kun Niels Thomsen gik ind i genren, men hans fremgangsmåde som formand for et bedømmelsesudvalg, der har antaget og konfereret en disputats, er usædvanlig. Bedømmelsesudvalget forsømte at gå ind i genrens metodekrav, sådan som bedømmelsesudvalget gjorde, da Henrik Wiwel skulle forsvare sin Selma Lagerlöf disputats.

Jeg fik en skriftlig udtalelse - et votum - fra bedømmelsesudvalget, der var meget positiv. Det var en positiv overraskelse for mig, for jeg vidste, at alle i udvalget repræsenterede andre historiske retninger end jeg selv, og desuden var alle tidsfrister overskredet - bedømmelsen tog to år. Et år før forsvaret bad de mig om at tilføje et nyt kapitel om skoledebatten. Det er i bogen, sagde jeg, men fik til svar, at de ønskede en opsummering af, hvad der var nyt.

Gennemgangen af hvad der er nyt i en dispu-

tats-afhandling er jo ellers en opgave, der beror hos bedømmelsesudvalget. Nå, men jeg lavede da denne opsummering som et nyt kapitel samt en omarbejdning og udbygning af konklusionen.

Afhandlingen blev derefter som bekendt antaget. Men debatten under forsvaret viste med al ønskelig tydelighed, at repræsentanter for historievidenskaben har meget svært ved at forstå den historiske biografi som genre. Når det f.eks. blev påpeget, at Natalie Zahles indsats i skolevæsenet ikke var behandlet tilstrækkeligt, er det jo ikke sandt: Både hendes inspiration fra samtidens skoler, udviklingen af hendes dannelsesbegreb og konsolideringen af det vidt forgrenede skoleværk, der tilsammen udgjorde N. Zahles skoler, er meget grundigt dokumenteret og analyseret i bogen.

Men det er jo af gode grunde ikke skolen, institutionen altså, der er i fokus i en biografi. Det er tværtimod dialogen mellem hovedpersonens liv, værk og samtid, der er det essentielle emne. Og det er denne dialog, som mine kritikere ikke forstod.

*E*n gymnastiktimestime på Zahles skole, udat. (Gyldendals billedarkiv)

NY BIOGRAFI - OM BODIL KOCH

Natalie Zahle med studenter fra 1898 (Gylden-dals billedarkiv)

Den næste biografi fra Birgitte Possings hånd er allerede i støbeskeen. Endnu en markant kvindeskikkelse, nemlig forhenværende kirke- og kulturminister Bodil Koch.

“Mit udgangspunkt for bogen er hendes udtalelse om, at hun var optaget af kunst, før hun kom ind i politik. Men at kunst og poesi blev en nødvendighed for hende, efter at hun var kommet ind i det politiske liv. Hendes datter, Dorte Bennedsen, siger, at Bodil Koch levede på fortvivlelsens tinde, hvilket kun gælder privatpersonen, ikke den offentlige.

Bodil Koch-biografien bliver fri for de krav, der ligger på en disputats. Den skal ikke have noget besværligt noteapparat, og den skal gøre mindre ud af elementer fra den biograferedes samtid - dels fordi samtiden er så tæt på vores, dels fordi tidsportrættet skal integreres i de

øvrige kapitler. Bogen skal koncentreres om fortællingen, legen med sproget og det stilistiske.

Når man skriver en biografi om en person, der har levet i en tid sammen med mange nulevende personer, er der en række etiske krav til de samtidshistoriske skildringer og portrætter, som gør bogen helt forskellig fra Zahle-biografien. Her skal jeg give læserne en bog om en markant politiker, der overskred vælgerens mistillid til politikerne, som et personligt portræt.

Da jeg skrev om Natalie Zahle, brugte jeg edderkoppemetoden: Natalie Zahle sad i midten, og ud fra hende gik en masse tråde, men på alle tråde hang der endnu en tråd, som skulle forfølges. Ville jeg skrive om Natalie Zahle og dannelsen, måtte jeg skrive om hele dannelsesdebatten, men denne metode skal jeg ikke bruge, når jeg skriver om Bodil Koch”, siger Birgitte Possing.

